

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE HARP MUHABİRLİĞİ, FOTOĞRAFÇILIĞI VE SİNEMATOGRAFÇILIK*

Hüseyin KALEMLİ**

ÖZ

Harp muhabirliği, savaş alanı hakkında toplanan bilgilerin kamuoyuna iletilmesi için çatışma bölgesinde icra edilen habercilik çalışmaları olarak bilinmektedir. Harp fotoğrafçılığı ve sinematografçılık da savaş esnasında gerek cephe hattında gerekse cephe gerisinde fotoğraf ve film alma çalışmaları olarak kabul edilmektedir. Harp muhabirliği, fotoğrafçılığı ve sinematografçılık meslekleri mahiyet itibarıyla birbirleri ile yakından ilintili ve tehlikeli bir yapıya sahiptirler. Savaş hakkındaki gizlilik açısından da dikkate alınmaları gereken mesleklerdir. Harp muhabirleri, harp fotoğrafçıları ve sinematografçılar cephe hattına gittikleri zaman can güvenlikleri açısından belirli kurallara uymak, kendilerine resmî makamların verdikleri izinler ölçüsünde mesleklerini icra etmek durumundadırlar. Birinci Dünya Savaşı çıkıncaya kadar ki süreçte harp muhabirliği, fotoğrafçılığı ve sinematografçılık konusunda mesleksel açıdan birtakım gelişmeler olmuş, bu meslek dalları arasında önemli ilerlemeler yaşanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında da ülkelerin kendi lehlerinde kamuoyu oluşturmalarında kullanılmışlardır. Savaş döneminde Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri ile mücadele ettiği cephelerde de harp muhabirleri, fotoğrafçıları ve sinematografçılar yer almış, bunlar savaş hakkında çeşitli haberler yapmış, fotoğraf ve film almışlardır. Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerde özellikle de Çanakkale Cephesi'nde çok sayıda harp muhabiri, fotoğrafçısı ve sinematografçı bulunmuştur. Aralarında Türklere bulunmakla birlikte bunların çoğunluğu da yabancı uyrukludur. Osmanlı Devleti'nde cepheye giden bu harp muhabirleri, fotoğrafçıları ve sinematografçılar için talimatnameler hazırlanmış, bu kişilerin hareketleri kontrole tabi tutulmuştur. Bu çalışmada Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerde görev yapan harp muhabirleri, fotoğrafçıları ve sinematografçıların çalışma şartları ve kimlikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı, harp muhabirliği, harp fotoğrafçılığı, sinematografçılık

*Bu makale Türk Tarih Kurumu ve Akdeniz Üniversitesi işbirliği ile 7-10 Aralık 2016 tarihlerinde
**Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
huseyinkaleml@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4522-7009>

WAR REPORTING, PHOTOGRAPHY AND CINEMATOGRAPHY IN THE OTTOMAN EMPIRE DURING THE FIRST WORLD WAR

ABSTRACT

War reporting is known as all the journalistic exercises conducted during the war so that the information gathered about the battlefield is communicated to the public. War photography and cinematography are also considered to take photographs and make films both in and behind the front line during the war. War reporting, photography and cinematography professions are closely related and have dangerous structures in nature. These professions also must be taken into account in terms of secrecy of war. When war correspondents, war photographers and cinematographers go to the front line, they have to obey certain rules in the direction of life security and perform their profession to the extent permitted by the official authorities. Until the First World War, there weresome professional developments in war reporting, photography and cinematography, and were significant advances among these professions. During the First World War they were also used by the countries to create public opinion in their own favor. During the war period, war correspondents, photographers and cinematographers took parts in the fronts where the Ottoman Empire struggled with the Entente States and they made various reports about the war, photographed and made films. A large number of war correspondents, photographers and cinematographers were found on the fronts of the Ottoman Empire, especially on the Çanakkale Front. Although the majority of them were foreign nationals, there were some Turks among them. Instructions were prepared for these war correspondents, photographers and cinematographers who went to the front in the Ottoman Empire, and their movements were subject to the control of instructions. This work focuses on the working conditions and identities of war correspondents, photographers and cinematographers who worked at the fronts of the Ottoman Empire during the First World War.

Keywords: The Ottoman Empire, The First World War, war reporting, war photography, cinematography

Giriş

Harp muhabirliği savaş alanı hakkında toplanan bilgilerin kamuoyuna iletilmesi için savaş esnasında icra edilen bütün gazetecilik çalışmaları olarak bilinmektedir.¹ Harp muhabirliği mesleğini icra eden muhabirler, askeri birliklerin harekâtına ayak uyduracak, onların koşullarında yaşayacak, gerektiğinde onların iletişim vasıtalarını kullanabilecek, hatta bazı durumlarda birlik komutanları tarafından talep edildiği zaman kendi ellerinde bulunan iletişim vasıtalarının kullanımına izin verecek ve onlara yardımcı olacak, güvenlikleri refakatinde veya bölgesinde bulunduğu birliklerce sağlanacak, askeri ulaştırma vasıtalarından da gerektiğinde ve imkânlar ölçüsünde faydalanabilecek, devletler hukuku açısından korumadan istifade edebilecek muhabirlerdir. Harp muhabirleri, akredite edilen

---

¹ Doğu Aydın, *Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 10.

muhabirler, akredite edilmeyen ancak belirli basın kuruluşlarına bağlı olarak çalışan muhabirler ve harekât bölgesinde bulunan serbest yani kendi hesabına çalışan muhabirler olabilirler. Yine harp sahasında bu muhabirlere ek olarak silahlı kuvvetlere ait askeri muhabirler ve kameramanlarda görev yapabilmektedirler.²

Harp muhabirleri habercilik mesleğinde görev riskinin çok fazla olduğu yerlere daha sık giden insanlardır. Bu yüzden her zaman hayati tehlike ile karşı karşıyadırlar. Durum böyle olunca harp muhabirliği çalışma şartları zor koşullar altında özel bir deneyim gerektirdiği için mesleğin belirli bir aşamasından sonra yapılır.³

Savaşlarda tehlikeli görevler icra eden harp muhabirleri harekât bölgesine yakın olmak isteyebilirler. Harekât bölgesine yakın olma istekleri olağan durumdur ve meslekleri konusunda ne kadar tecrübeli ya da eğitilmiş olurlarsa olsunlar bir cesaret işidir. Harp muhabirlerinin harekât bölgesine yakın olma istekleri bazen onları askerlerle karşı karşıya getirebilir ve aralarında sorunlar çıkarabilir. Ancak buna rağmen onlar yine de meslekleri gereği bizzat birliklerin içinde ve muharebe meydanında haber yapmak isterler.⁴

Mesleki açıdan harp muhabirleri sadece haberi vermek için değil habere ulaşmak içinde zorlu sınavlar verirler. Bu tür habercilikte habere ulaşmak için takip edilecek yöntem çok önemlidir. Çünkü bazı muhabirler sadece çatışma anında değil o bölgeye ulaşmak isterken de hayati tehlike atlatabilirler.⁵ Bu yüzden savaş bölgelerinde harp muhabirlerinin güvenliği ilk düşünülecek hususlardan biridir. Harp muhabirleri tehlikeli bölgelere girmek istediklerinde birlik komutanlarına bilgi verip izin almalıdırlar ve gerekiyorsa haber yapacakları yere refakatte gitmelidirler.⁶ Bu şekilde harp muhabirlerinin güvenlikleri konusunda dikkat edilmesi gereken başkaca önemli hususlar da vardır.⁷

Herhangi bir harp durumunda savaşa sadece askerler değil, onlarla birlikte bulunacak ve o bölgede haber yapacak, görüntü alacak muhabirler de hazırlanmalıdırlar. Yapılacak hazırlık ve alınacak eğitimle harp muhabirliği tehlikeli görev olma özelliğini kaybedebilir. Bu yüzden günümüzde harp muhabirleri için eğitim programları yapılmakta, eğitim alanları tahsis edilmekte ve çeşitli simülasyonlarla muharebe ortamına uyum sağlamalarına çalışılmaktadır.⁸

Harp fotoğrafçılığı ve sinematografçılık da savaş esnasında gerek cephe hattında gerekse cephe gerisinde fotoğraf ve film alma çalışmaları olarak kabul edilmektedir. Bu meslek grupları da yapı itibarı ile harp muhabirliği ile aynı özelliklere sahiptirler.

---

² Atalay Kocatepe, *Silahlı Çatışma Hallerinde Basın, Medya-Asker İlişkileri ve Harp Muhabirleri*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2008, s. 213.

³ Fevzi Mete Çubukçu, *Türkiye'de Bir Uzmanlık Alanı Olarak Savaş Muhabirliği: Irak Savaşı Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 25.

⁴ Atalay Kocatepe, *a.g.e.*, s. 100.

⁵ Ali Koçak, *Türkiye'de Savaş Muhabirlerinin Çalışma Ortamları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 40.

⁶ Atalay Kocatepe, *a.g.e.*, s. 219-220.

⁷ Atalay Kocatepe, *a.g.e.*, s. 220-221; Ali Koçak, *a.g.t.*, s. 40.

⁸ Atalay Kocatepe, *a.g.e.*, s. 225.

1. Harp Muhabirliği, Fotoğrafçılığı ve Sinematografıcılığın Gelişimi

Çağdaş manada harp muhabirliğinin tarihçesi Kırım Savaşı ile başlatılır.⁹ 1853 yılı Ekim ayında önce Osmanlı Devleti ile Rusya arasında başlayıp, daha sonra Nisan 1854'te İngiltere ve Fransa'nın, Ocak 1855'te de Sardunya Krallığı'nın Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa katılımı ile Avrupa savaşına dönüşen Kırım Savaşı ilk modern savaştır. İlk harp muhabirleri, ilk telgraf ve harp fotoğrafı, ilk zırhlı harp gemileri, ilk siper harbi vs. bu savaşın yenilikleri arasındadır.¹⁰ Bunlardan başka da modern savaş yöntemleri açısından Kırım Savaşı bir takım ilklerin olduğu harptir.¹¹

Kırım Savaşı, hem profesyonel harp muhabirlerinin onu ilk defa takip etmeleri¹² hem de haberlerde profesyonel fotoğrafların kullanımı açısından bir başlangıcı oluşturur.¹³ İlk defa bu harpte savaş düzenli olarak fotoğraflanmıştır. Bu yüzden birçok fotoğrafçı kendi ülkeleri tarafından savaşa dair fotoğraf alabilmek amacıyla görevlendirilmiş ve cepheye gönderilmiştir.¹⁴ Gerçi tarihsel açıdan bir savaşa ait ilk fotoğraflar Meksika ve Amerika arasında 1845'de başlayıp 1848'de Amerika'nın zaferi ile sonuçlanan harbe aittir. Elli adet civarında ve bu gün bir kısmı oldukça yıpranmış olan fotoğraflar harp fotoğraflarının ilk örneklerindedir. Ancak bu fotoğraflara harp fotoğrafı demektense bir savaşta çekilmiş ilk fotoğraflar demek daha uygun olacaktır. Çünkü fotoğraflar savaşın gerçek yüzünü yansıtmaktan uzak, daha çok üniformalı askerlerin hatıra fotoğrafları ile uzun pozlamalar yüzünden bomboş görünen şehir manzaralarıdır.¹⁵

Gazeteler Kırım Savaşı'nı cephedeki muhabirleri aracılığı ile yakından takip etmişlerdir. Haberlerin teknolojik gelişmelerle eskisine oranla hızlı iletilmesi savaş hakkındaki bilgilerin ve yorumların bütün dünyada daha çok insana yayılmasını sağlamıştır.¹⁶ Özellikle İngiliz ve Fransız muhabirler harbin cereyan edişi hakkında pek çok haber yapmışlardır. Bu süreçte askerler ve gazeteciler arasında birbirlerine karşı tam bir güvensizlik ortamı oluşmuştur. Askerler gazetecilerin harp sahasında ilk defa ortaya çıkmaları sebebi ile onlarla nasıl bir ilişki kurmaları gerektiği konusunda tam bir bilgiye sahip değillerdi. Ayrıca basın üzerinde sansür ya da benzeri kısıtlayıcı diğer önlemlerin olmaması askerlerin gazetecilere karşı daima çekingen olmaları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yine basın da harpte habercilerin fonksiyonu ve haber akışı konusunda yeterli bilgi ve deneyime sahip olmamıştır.¹⁷

⁹ Fevzi Mete Çubukçu, *a.g.t.*, s. 26; Ali Koçak, *a.g.t.*, s. 25-26.

¹⁰ Candan Badem, "Amiral Adolphus Slade'in Osmanlı Donanmasındaki Hizmetleri ve Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Gözlemleri", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Mecmuası*, c. 21, S. 1, 2011, s. 127.

¹¹ Alper Elitok, *Savaş Fotoğraflarının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi ve Zaman İçindeki Değişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 33-34.

¹² Doğu Aydın, *a.g.t.*, s. 10.

¹³ Ali Koçak, *a.g.t.*, s. 26; Nazım Serhat Fırat, *Savaş Fotoğraflarının Kullanımı Bağlamında Propaganda ve Manipülasyon*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 41-47.

¹⁴ Alper Elitok, *a.g.t.*, s. 38.

¹⁵ Alper Elitok, *a.g.t.*, s. 28.

¹⁶ Alper Elitok, *a.g.t.*, s. 34.

¹⁷ Atalay Kocatepe, *a.g.e.*, s. 111.

Ancak yine de yapılan haberlerle özellikle İngiltere’de savaşa karşı bir kamuoyu oluşturmak mümkün olmuştur.¹⁸ Bu yüzden silahlı kuvvetler tarihinde İngiltere’de ilk defa olarak Şubat 1856’da sansür uygulaması yürürlüğe konulmuştur.¹⁹

Kırım Savaşı’ndan sonra 1861-1865 tarihleri arasında meydana gelen Amerikan İç Savaşı’nda da harp muhabirleri savaşa ilgili çeşitli haberler yapmışlardır. Amerikan İç Savaşı sırasında harp muhabirleri tarafından yapılan haberler harp basınının gelişmesine katkı sağlamıştır.²⁰ Amerikan İç Savaşı, bütünüyle fotoğraflanan ilk savaş olmuştur. Çekilen çok sayıda fotoğraf savaşın görsel tarihinin oluşmasına ciddi katkılar yapmıştır.²¹ Yine 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’nda cephede Rus ve yabancı uyruklu harp muhabirleri ile ressamlar görev almışlar, Rus tarafında belirli kurallar çerçevesinde savaşa ilgili çeşitli haberler yapmışlar ya da resimler çekmişlerdir.²² Bu habercilik dalı Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sıralarında teknik açıdan gelişerek günümüze kadar devam etmiştir. Gerek Kırım Savaşı gerekse Amerikan İç Savaşı sırasında ya da sonraki başka savaşlarda harp muhabirlerinin yapmış oldukları haberler ve fotoğrafçıların çektikleri fotoğraflar elbette günümüzdeki gibi profesyonel değillerdi. Ancak dönem itibari ile bakıldığında kamuoyu oluşturmak açısından etkili olduklarını söylemek mümkündür.

Birinci Dünya Savaşı sırasında da harp muhabirleri savaşa katılan ülkelerde çeşitli cephelere gidip belirli koşullarda haberler yapmışlardır. Fakat bu önceki dönemlerdeki kadar kolay olmamıştır. Bazı çağdaş çevreler Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı 1914 yılını harp muhabirliğinin altın çağının sonu olarak görürler. Bunun sebebi savaşan tarafların cephede gazetecilere zaman zaman casus muamelesi yapmalarından ileri gelmiştir.²³ Savaş döneminde basının haber yapma isteği ile askeri harekâtların güvenliği ve gizliliği meselesi daima bir biri ile zıt bir durum ortaya çıkarmıştır.²⁴ Bu yüzden hemen hemen tüm savaşan taraflarda basına sansür uygulanmıştır. Harp muhabirlerinin ya da basının yaptıkları haberler belirli kontrollerden geçirilmiştir. Resmî makamların verdiği bilgiler dışında muhabirler pek fazla bir şey yazamamışlardır. Yazılmasına izin verilenler ise çoğunlukla tarafların birbirlerine karşı propaganda maksatlı yaptırdıkları haberler veya kamuoyu oluşturmaya yönelik yazılar ile sınırlı kalmıştır. Savaşan tarafların birbirlerine karşı girişmiş oldukları propaganda mücadelesi düşünüldüğünde bu yasaklamaları normal karşılamak gerekmektedir. Birinci Dünya Savaşı propagandanın ilk defa bu kadar etkili olduğu, propaganda için büroların kurulduğu ve insanların bu iş için istihdam edildiği dönem olmuştur.

Almanların başlattıkları propaganda savaşını, Fransa, İngiltere ve ABD çeşitli cephelerde buna karşı koyarak sürdürmüşlerdir. Almanya’nın ağırlıklı propaganda merkezleri Rusya ve diğer Avrupa ülkeleri idi. İngilizler ise Avrupa’nın yanı sıra

---

¹⁸ Fevzi Mete Çubukçu, *a.g.t.*, s. 26-27.

¹⁹ Atalay Kocatepe, *a.g.e.*, s. 111.

²⁰ Atalay Kocatepe, *a.g.e.*, s. 112; Nazım Serhat Fırat, *a.g.t.*, s. 47-48.

²¹ Alper Elitok, *a.g.t.*, s. 48.

²² Mustafa Öztürk, “93 Harbinde Rus Gazeteciler ve Faaliyetleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2012, S. 27, s. 25-37.

²³ Fevzi Mete Çubukçu, *a.g.t.*, s. 28-29.

²⁴ Atalay Kocatepe, *a.g.e.*, s. 103.

Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu yerler, Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu Orta Doğu, Hindistan ve Kafkasya bölgelerinde propaganda yapmaktaydılar. Propaganda yolu ile İtilaf ve İttifak Devletleri birbirlerinin açıklarını bularak saldırmakta ve düşmanlarını içerden çökertmeye çalışmaktaydılar. Bunun için yabancı dilde gazeteler çıkarıp propaganda bildirimleri de basmaktaydılar. Ajitasyon için insanları gönderip, basılan bildiri ve gazeteleri uçaklarla dağıtmaktaydılar. Kısaca savaşı kazanmak için taraf devletler bütün propaganda unsurlarını kullanmaktaydılar. Osmanlı Devleti de bu propaganda savaşına katılmış beyannameler, broşürler, gazeteler bastırılmış, gerekli gördüğü yerlere propaganda elemanları göndermiştir.²⁵ Savaşlar ve silahlı çatışmalar her zaman propaganda savaşlarını da beraberlerinde getirdiklerinden, haberleşme ağı, enformasyon ve dezenformasyon, karşılıklı olarak kamuoyunu etkilemede çok sıklıkla gündeme gelmiştir.²⁶

Harp fotoğrafçılığının durumu da bu dönemde basın gibi belirli kontrollere tabi tutulmuştur. Aslında fotoğrafçılık tekniği açısından Birinci Dünya Savaşı'nın çıktığı döneme kadar önemli bazı gelişmelerde olmuştur. Ancak çeşitli ülkelerde askeri merciler, özgür bir basını güvenlik riski olarak düşündükleri için savaş fotoğraflarını da askeri sansür kapsamı içerisine almışlardır. Bazı orduların fotoğraf çekmekle görevlendirilmiş görevlileri olmuştur ama çektikleri fotoğraflar buldukları birlikler tarafından sansürlendikleri için bunlar anonim olarak kalmışlardır.²⁷

Savaş döneminde 1915 yılında askerlerin yanlarında fotoğraf makinesi bulundurmaları yasaklandı. Ardından da hükümetler tarafından resmî fotoğrafçılar görevlendirildi. Ancak bu fotoğrafçıları ön cepheyi fotoğraflamaları istenilmedi. Savaş boyunca cephe ve cephe gerisi fotoğrafçılar tarafından belgelendi. Hükümetler de fotoğrafları propaganda aracı olarak kısıtlı derecede de olsa kullandılar. Cephelerde çekilen fotoğraflar daha çok haftalık çıkan resimli dergiler tarafından basıldılar. Fakat baskı teknikleri tam olarak gelişmediğinden fotoğrafların çoğu çizerler tarafından çizildi ve baskıya öyle gönderildi. Bu çizimlerin orijinal fotoğraflara ne kadar sadık kalınarak çizildiği bilinmiyor.²⁸

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarından itibaren birçok resimli dergi basıldı. Basılan dergilerde genel olarak kapakta tam sayfa bir fotoğraf ya da resimleme kullanılmaktaydı. İç sayfalar ise cephelerde çekilmiş fotoğraflar ile haberlerden oluşmaktaydı. Savaşın gerçekliği ile uyuşmayan bu fotoğraflar büyük ihtimal fotoğrafçının isteğine göre poz verdirilmiş askerlerin gündelik işlerini yaparken çekilen fotoğraflarıyla, siperlerinin içini doldurmuş ceset yığınlarının fotoğraflarından oluşmaktaydı. Kullanılan fotoğraflar savaşın dehşetini ne kadar açık olarak gösterebilir de harbin sürdürülebilir olması adına milliyetçi altyazılar ile okuyucuya ulaştırılıyorlardı.²⁹

1914 yılına gelindiğinde sinema tekniğinde de ciddi gelişmeler olmuştur. Bu

---

²⁵ Nazım Serhat Fırat, *a.g.t.*, s. 53.

²⁶ Atalay Kocatepe, *a.g.e.*, s. 101.

²⁷ Alper Elitok, *a.g.t.*, s. 62-63.

²⁸ Nazım Serhat Fırat, *a.g.t.*, s. 54.

²⁹ Nazım Serhat Fırat, *a.g.t.*, s. 55.

yüzden Birinci Dünya Savaşı yıllarında insanların en çok rağbet ettikleri haber alma aracı sinema idi. Haber filmlerinin gücünü ispatladığı tarihlerin Birinci Dünya Savaşı'nın çıktığı döneme rast gelmesi başlangıçtan itibaren sinema filmleri ile propaganda arasında güçlü bir bağlantının kurulmasına sebep olmuştur. Savaş sırasında taraf ülkeler sinemanın kalabalık kitleleri etkileyebilme gücünü kullanmışlardır. Bu ülkelerin başında da Amerika Birleşik Devletleri gelmiştir.³⁰

2. Birinci Dünya Savaşı Döneminde Osmanlı Devleti'nde Harp Muhabirliği, Fotoğrafçılığı ve Sinematografçılık

Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında katılan Osmanlı Devleti çeşitli cephelerde savaştı. 1914-1918 yılları arasında Kafkas, Kanal, Çanakkale, Suriye, Filistin, Irak, Galiçya ve Makedonya gibi cephelerde İtilaf Devletlerine karşı mücadele etti. Savaş sırasında diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de basın harp açısından önemli bir unsurdur. Bu sebeple basın hükümet tarafından kontrol altına alındı. Osmanlı Devleti savaşa giriş sürecinde 2 Ağustos 1914'de Almanya ile ittifak antlaşması imzalandıktan sonra aynı gün seferberlik ilan etti.³¹ Seferberlik ilanından sonra sansür kararı aldı.³² Sansür kararının alınmasındaki sebep seferberlik hazırlıklarının gizlemek ve kamuoyunu psikolojik olarak harbe hazırlamaktır.³³ Bundan sonraki tarihlerde de 3 Ağustos'tan itibaren sansür konusunda talimatlar yayımlandı ve sansür uygulamasına yönelik çeşitli çalışmalar yapıldı. Ülkede basın sıkı bir kontrol altında tutuldu.³⁴ 7 Ağustos'ta sansür uygulaması tamamen yürürlüğe girecekti.³⁵ Böylece savaşla ilgili haberler genellikle ilgili makamların izin verdikleri ölçüde resmî tebliğler şeklinde yayımlanacaktı. Savaşın sonuna doğru sansür yumuşatılacak hatta nihayetinde siyasi sansür kaldırılacak sadece askerî sansür devam edecekti.³⁶

Osmanlı Devleti seferberlik ilan ettikten sonra bir taraftan kendi kuvvetlerini takviye edip cepheye asker sevk ederken diğer taraftan da savaşın olumsuz etkilerini en aza indirmek ve Türk ordusunun başarılarını halka en iyi şekilde duyurmak için çaba sarf etti. Bu konuda bütün kurumlar Başkumandanlık Vekâleti ile işbirliği

³⁰ Nazım Serhat Fırat, *a.g.t.*, s. 56-57.

³¹ *Tanin*, 21 Temmuz 1330/3 Ağustos 1914, Numro: 2016, s. 1; *İkdam*, 21 Temmuz 1330/3 Ağustos 1914, Numro: 6268, s. 1; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, II/IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 647; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, III/1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 63; Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım, 1. Dünya Harbi*, c. 1, Nehir Yayınları, İstanbul, 1991, s. 104; Ziya Şakir, *Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik?*, Muallim Fuat Gücüyener Anadolu Türk Kitap Deposu, İstanbul, 1944, s. 29; Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 78.

³² Hasan Babacan, *Mehmed Talat Paşa (1874-1921)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2005, s. 104.

³³ Tuncay Ögün, Alfina Sibgatullina, "Türklerin ve Rusların Gözüyle 100'üncü Yılına Giren Karadeniz Baskını ve Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'na Girişi", *History Studies*, Vol. 5, Issue: 6 (November 2013), s. 91.

³⁴ Sansür Talimatnamesi için bakınız: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye 5. Şube (DH. EUM. 5. Şb), Dosya No (DN): 44, Gömlek No (GN): 59, Lef: 31-40.

³⁵ *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, I*, Belge No: 8, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 130, İstanbul, 2013, s. 31-32.

³⁶ Orhan Koloğlu, *Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918 Zaferi Nihai'den Tam Teslimiyete*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000, s. 41-44.

yaptılar. Özellikle de basın ve sansür kurumu önemli görevler icra ettiler.³⁷

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelere basın ya da değişik cemiyetler adına yerli veya yabancı harp muhabirleri, fotoğrafçılar ve sinematografçılar gittiler. Bunlar bazı cephelerde savaşı izleyip çeşitli haberler yaptılar, harbe dair fotoğraflar ve filmler aldılar. Yapılan haberler, alınan fotoğraflar ve filmler çeşitli şekillerde kullanıldılar. Haberler, fotoğraflar ve filmlerden bazen propaganda maksatlı bazen de yardım cemiyetleri adına yapılan gösterilerde yararlanıldı.

2.1. Harp Muhabirliği

Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerde harp harekâtlarını izleyecek harp muhabirleri cepheye gidebilmek için belirli kurallara uymak durumundaydılar. Güvenlik açısından uyulacak kurallarla ilgili talimatname yürürlüğe konulmuştu. Harp muhabirlerinin uymaları gereken kurallarla ilgili yürürlüğe konulan talimatname Türkçe, Fransızca ve Almanca olarak farklı dillerde hazırlanmıştı.³⁸ 1914 tarihli olan ve “Harekât-ı Harbiyye-i Takîbe Mezûn Harb Muhabirleri Hakkında Talimâtname” ismini taşıyan bu talimatname İstanbul'da Matbaa-i Askeriye'de basılmıştı.³⁹

Harp muhabirleri hakkındaki talimatnameye göre, gerek Osmanlı tebaasından gerekse yabancı tebaadan olup ister harbin durumuna dair yazı yazmak ve isterse tesadüf edeceği muharebe, askeri harekât, sevkîyat vs. manzaralarının fotoğraflarını çekmek için orduya harp muhabiri sıfatıyla takip etmek isteyenler müsaade alabilmek konusunda belli başlı şartlara uyacaklardı.⁴⁰ Harp muhabirlerinin harp sahasında orduya iltihak edebilmeleri için öncelikli olarak ibraz etmeleri gereken bazı vesikalar vardı. Bu vesikalar şunlardı: Hüviyyet varakası “Osmanlı tebaası için nüfus tezkeresi, yabancı tebaa için pasaport veya buna muadil bir vesika”,⁴¹ usulü dairesinde çekilmiş ilgili kişiyi tanıtan bir kıta fotoğraf, bir hüsn-i hal varakası yani “Osmanlı tebaası için mahalli zabıta tarafından, yabancı tebaa için mensup olduğu sefaret tarafından tasdik edilmiş tavsiyename”, kendilerini gönderen gazete veya ajansın bir şahadetnamesi “yetki belgesi”. Yabancı muhabirlerin ibraz edecekleri bu vesikalar Fransızca yazılmış olacaktı. Yine harp muhabirleri adı geçen vesikaları ibraz etmekle beraber bunlara ek olarak bağlı oldukları gazete veya risalelerden düzenli olarak iki nüshanın Büyük Karargâh-ı Umumi (Erkân-ı Harbiye-i Umumiye) İstihbarat Şubesine gönderilmesini de taahhüt edeceklerdi.⁴² Adları geçen vesikaları ibraz eden, istenilen konuda taahhütte bulunan kişiler harp muhabiri olarak tanınacaklar ve harp muhabirleri⁴³ hakkındaki talimatnamenin kendilerine okunduğuna, talimatname hükümlerine tamamen riayet edeceklerine dair imza

³⁷ Mustafa Selçuk, *Çanakkale Seferberliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 45-46; Mustafa Selçuk, “Birinci Dünya Savaşı Sürecinde Harbiye Nezareti'nin ‘Çanakkale Kahramanlığını Yaşatma’ Amaçlı Faaliyetleri”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1/2, 2012, s. 197.

³⁸ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE), Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu (BDH), Klasör No (KN): 3438, Dosya No (DN): 24, Fihrist (FN): 1.

³⁹ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-1, 1-2.

⁴⁰ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-2a.

⁴¹ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-2a.

⁴² ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-3.

⁴³ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-3a.

vereceklerdi.⁴⁴ Ancak haklarında şüphe bulunan kişiler muhabir olarak kabul edilmeyeceklerdi.⁴⁵ Ayrıca harp muhabirleri isimleri verilip ibraz etmeleri gereken vesikaları her zaman yanlarında bulunduracaklardı. Kendilerinden talep edildiği takdirde bunları göstereceklerdi. Fakat bunları göstermeleri harp muhabiri olarak her yere girebilmelerine imkân sağlamayacaktı.⁴⁶

Muhabirlerin faaliyetleri Osmanlı Hükümeti tarafından sansür kararları ile de kontrol edilecekti. Muhabirler sansür makamlarının uygulamalarına tabi olacaklardı. Buna göre, Büyük Karargâh-ı Umumi Sansür Şubesinin veya gidecekleri mntıkadaki ordu ve kolordu karargâhları sansür memurlarının kontrolü altında bulunacaklardı. Harp sahasına girebilmek için önce Büyük Karargâh-ı Umumiye gelip gerektiğinde Başkumandan Vekili huzuruna çıktıktan sonra mezkûr Karargâh-ı Umuminin Sansür Şubesine müracaat edeceklerdi. Müracaat ettiklerinde ellerindeki kendilerini tanıtan vesikaları ibraz ettikten sonra yine harp muhabirleri ile ilgili hazırlanan talimatnameye göre hareket edeceklerine dair beyanda bulunacaklardı. Usulü dairesinde müracaatla orduya kabullerini isteyen harp muhabirlerinin vesikalarını incelemek, incelemeden sonra onların harp muhabiri olarak kabul edilip edilmemeleri konusunda fikir ve görüş bildirmek Karargâh-ı Umumi Sansür Şubesine ait olacaktı. Bu konuda ki emir ve müsaade ise Başkumandanlık Vekâletine aitti.⁴⁷

Harp muhabiri sıfatına haiz olan kişilere harpteki duruma göre cephede bir veya birkaç nokta gösterilebilecekti. Bu nokta veya noktaların tayin ve tespiti Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi tarafından yapılacaktı. Muhabirlere belirlenen yerlere gidebileceklerine dair iltihak ruhsatnameleri verilecekti.⁴⁸ Ruhsatnamelerde muhabirlerin eşkâllerini açıklayan ifadeler; isimleri, yaşları, doğum yerleri, tabiiyetleri, hangi ajans veya gazeteye mensup oldukları, mezhepleri, ikamet mahalleri, rütbeleri, pasaport veya tezkere numaraları, bildikleri diller gibi bilgiler yer alacaktı.⁴⁹ Yine ruhsatnamelerin altına muhabirlerin iltihak edecekleri birlik veya birliklerin numaraları yazılacak ve ruhsatnameler Erkân-ı Harbiye Reisi tarafından tasdik edilecekti.⁵⁰ Verilen ruhsatnameleri alan muhabirlerin iltihak edecekleri birlik veya birlikleri durumdan haberdar etme işi de İstihbarat Şubesine ait olacaktı.⁵¹

Harekât Şubesi tarafından gezebilmelerine izin verilen birliklerin mevkileri son güne kadar muhabirlere söylenmeyecekti. Muhabirlerin bölgeye hareketlerinden önce kendilerine ilk gidecekleri birliğin mevkisi⁵² bildirilecek ve oraya varmaları için gereken kolaylıklar gösterilecekti. Bu şartlarda bir mahalle ulaştıktan sonra varmalarına müsaade edilen ikinci noktaya gitmeleri için yeniden yazılı olarak veya

⁴⁴ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-4.

⁴⁵ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-3.

⁴⁶ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-3.

⁴⁷ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-3a.

⁴⁸ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-4.

⁴⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Seyrüsefer Kalemi (DH. EUM. SSM), Dosya No (DN): 1, Gömlek No (GN): 27, Lef: 3.

⁵⁰ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-4; BOA, DH. EUM. SSM., DN: 1, GN: 27, Lef: 3.

⁵¹ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-4.

⁵² ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-4.

telgrafla Büyük Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesinden müsaade talebinde bulunacaklardı.⁵³ Bu müsaadeleri aldıktan sonra gidişlerini mezkûr birlik kumandanına bildirecekler ve yolculuklarında kendilerine gösterilen yolları takip edeceklerdi.⁵⁴ Bir ordu, kolordu veya askeri birliğin faaliyet gösterdiği harekât sahasına giren muhabirler derhal o birliğin erkân-ı harbiyesine müracaat edecekler, ilgili ordu, kolordu veya askeri birlik tarafından verilecek hususi talimat varsa onlara bildirilecekti.⁵⁵

Kendilerine gerekli izin verilip cepheye gitmeleri uygun bulunan harp muhabirlerinin bir askeri birlik beraberinde kalabilmeleri ilgili birlik kumandanının da hususi müsaadesine bağlı olacaktı. Birlik kumandanı herhangi bir sebepten dolayı muhabirlerin varlığını uygun görmezse⁵⁶ “Harp muhabiri sıfatına haiz olan kişilere harpteki duruma göre cephede bir veya birkaç nokta gösterilebilecek. Bu nokta veya noktaların tayini Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi tarafından yapılacak ve muhabirlere bu yerlere gidebileceklerine dair iltihak ruhsatnameleri verilecek. İltihak ruhsatnamelerine muhabirlerin gidecekleri birlik veya birliklerin numaraları yazılacak ve ruhsatnameler Erkân-ı Harbiye Reisi tarafından da tasdik olunacak.” şeklindeki düzenlemeye rağmen onları Büyük Karargâh-ı Umumiye iade edebilecekti.⁵⁷ Yani bu duruma bakıldığında Karargâh-ı Umumi bir kişiyi harp muhabiri olarak kabul etmiş olsa dahi harbin durumu ve askeri harekâtı takip hususuna göre birlik kumandanları onu kabul etmeyebilirdi.

Harp muhabirleri yanlarında bulunduracakları çalışanların hareketlerinden de mesul olacaktı. Onların hüviyetleri de kendilerinininki gibi vesikalar ile tasdik edilecekti.⁵⁸ Her zaman sol kollarına “H.M” yani harp muhabiri alametini gösterir bir şerit takmaya da mecburdular. Bu şerit kendilerine sansür şubeleri tarafından verilecekti. Muhabirler bundan başka herhangi bir işaret taşımayacaklardı.⁵⁹

Ordudan ayrılıp dönmeye karar veren harp muhabirleri Büyük Karargâh-ı Umumiye müracaatta bulunacaklar ve dönüş için kendilerine gösterilen yolu takip edeceklerdi. Kendiliğinden hareket ederek bahsi geçen hususlara riayet etmeyen ve muhabir olduğu iddiasında bulunan şahıs elinde muhabir olduğuna dair vesika olsa dahi hakkında Karargâh-ı Umumi⁶⁰ İstihbarat Şubesi tarafından kanuni takibat icra edilecekti.⁶¹

Harp muhabirleri Harekât Şubesinden gezebilmelerine izin verilecek birliklerin bulunduğu mevki ve oraya gidebilmelerine dair ruhsatnameyi aldıktan sonra kendileri ile ilgili hazırlanan talimatnamedeki yukarıda bahsedilen kurallara uyacaklardı. Eğer uymaz askeri emirlere riayet ve itaat etmezler veya olayları açıklayıp, heyecanı artıran telgraflar gönderip bu konuda da ısrarcı olurlarsa, hareketlerinin vahameti nispetinde ya geçici olarak muhabirlikten men ya da

⁵³ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-4a.

⁵⁴ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-5.

⁵⁵ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-4a.

⁵⁶ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-4a.

⁵⁷ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-5.

⁵⁸ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-5a.

⁵⁹ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-5a.

⁶⁰ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-5a.

⁶¹ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-6.

büsbütün olarak ordudan ihraç edileceklerdi. Ordudan ihraç olunan muhabirler derhal hareket etmeye mecburdular. Hareketleri esnasındaki yol masrafları kendilerine ait olacak ve yolda karşılaşılabilecekleri olumsuzluklar ya da rahatsızlıklardan kimse mesul olmayacaktı.⁶²

Bunlardan başka harp muhabirleri buldukları karargâhlardaki askeri sansür tarafından alınacak veya harbin durumuna göre ortaya çıkacak bütün tedbir kararlarına uygun hareket etmeye mecbur olacaklardı. Gerek dâhili gerek harici yapacakları mesleki ve hususi haberleşmelerini Türkçe veya Fransızca olarak yazıp karargâhtaki sansüre göstereceklerdi. Gazetelerde yayımlanması için mensup⁶³ oldukları yerlere gönderecekleri telgrafları iki nüsha olarak sansüre vereceklerdi.⁶⁴ Yine gönderecekleri paket ve mektupları ilgili birime açık olarak teslim edeceklerdi.⁶⁵

Muhabirlerin yapacakları yazışmalar ile ilgili olarak sonraki tarihlerde ordulara da birer emir verilmişti. Harp muhabirlerinin cephelerde buldukları dönemde gönderildiği görülen bu emir ile muhabirlerin yapacakları yazışmaların nasıl ve nerelerde kontrolden geçirileceği belirtildiği gibi harp muhabirleri hakkındaki talimatnmeden de birer nüsha gönderilmişti. Başkumandan Vekili Enver Paşa imzası ile doğrudan Beşinci Ordu Kumandanlığına gönderilen ve diğer ordulara da dağıtılan 15 Mayıs 1915 tarihli emirde, mevkiinizde bulunan harp muhabirlerinin harp harekâtına dair yazacakları telgraflar ve mektuplar Rumeli cihetinde Ordu, Anadolu cihetinde Kolordu Karargâhlarıncı, deniz ve mevkii müstahkem bölgesindeki olaylara dair telgraflar ile mektuplarda Sahil Müfettişi Umumiliği ve Mevkii Müstahkem Karargâhlarıncı sansür edileceklerdir. Harp muhabirlerine ait olmayan telgraflar ile çeşitli haberleşmelere ait mektup ve telgraflar karargâhlardan ileride olan mevkide, sabit sansür memurlarıncı tetkik olunacaklardır denilmekteydi. Emrin devamında da, karargâhlarca sansür edilen harp muhabirlerinin telgraf ve mektupları altına karargâh erkân-ı harbiye mührü basılacak, sansür eden zabitin imzası atılacaktır. Tasdik muamelesi görülmedikçe kesinlikle telgraf memurlarıncı kabul olunmayacaklardır. Telgraflar buraya çekilirken telgraf memurları mutlaka sansür eden zabitin imzasını aynen ve telgrafın altına muhabir imzasının yanına yazacaklardır. Bu imza görülmezse telgraf sansür edilmemiş denilerek bura tarafından iptal edilecektir ifadeleri yer almaktaydı. Enver Paşa bu usulün düzenli olarak uygulanmasını ve harp muhabirleri hakkındaki talimata da tamamıyla riayet edilmesini istemekteydi.⁶⁶

Harp muhabirlerinin uymaları gereken kurallar yukarıda ki şekilde belirlenmiş iken hangi konularda nasıl haber yapacaklarına dair de düzenleme yapılmıştı. Düzenlemeye göre, belirli konulardaki havadislerin neşredilmesi veya mektup ve telgraflarla yazılması ancak ilgili askeri dairenin müsaadesi ile olacaktır. Bu noktada askeri dairenin müsaadesi ile hakkında yazı yazılacak hususlar şunlardı: Ordu ve Osmanlı donanmasını alakadar eden her türlü malumat. Ülkenin dâhili ve

⁶² ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-6.

⁶³ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-5.

⁶⁴ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-5a.

⁶⁵ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-5.

⁶⁶ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 6, 6-1.

harici politikasına, mali ve ticari durumuna, yabancı diplomat ve konsoloslara, Osmanlı veya yabancı ticaret gemilerinin hareketine, ordunun ve ülkenin sağlık vaziyetine ait her türlü bilgi. Bunlara ek olarak haric ve dâhilde yanlış anlaşılmalara yol açacak bütün havadisler; şimendifer ve vapur kazaları, yangın gibi havadislerde ilgili askeri dairenin müsaadesi ile yazılabilecekti. İlgili askeri dairenin müsaadesi olmadan bu konuda yazı yazmak mümkün olmayacaktı.⁶⁷

Muhabirler, çeşitli eserler, haritalar ve beyannameler hakkında yapacakları haberlerde de dikkatli davranacaklardı. Gerek dâhili gerekse harici herhangi bir siyasi maksatla ahaliyi bir araya toplayan beyannamelerin neşri, herhangi bir havadisın ilan şeklinde yayımlanması ilgili dairenin izni ile olacaktı. Ordu ve ahali açısından zararlı resim, gazete ve risaleleri yurt dışından getirerek ülke dâhilinde dağıtılıp yayılmasına aracılık edemeyeceklerdi. Bu gibi yayınlar gerekli kontrollerden geçirileceklerdi.⁶⁸

Harp muhabirleri ile ilgili talimatname de birde genel ihtar bulunmakta idi. Buna göre de, tacirler arasındaki haberleşmede yiyecek ve yakacak maddeleri fiyatlarına, nakliyatına dair olan telgrafların her biri hükümet-i mahalliye tarafından kontrol edilip üzerlerine kontrol edildiklerine dair kayıt düşülecekti. İmzasız, metinsiz veya adresi kısa yazılmış ya da şifreli telgraflar kabul edilmeyecekti. Müsaade edilecek sefir ve konsolosların şifreli haberleşmeleri ile kendi lisanları müstesna olmak üzere diğer bütün telgraflarda Türkçe, Arapça ve Fransızcadan başka bir dilin kullanılması yasak olacaktı. Bu hususlara aykırı hareket vukuunda ilgili kişiler mesele hakkındaki kanun maddelerine göre dava edileceklerdi. Matbu evrak, resim, harita vesaire suç unsuru olarak alıkonulacaktı.⁶⁹

2.2. Harp Fotoğrafçılığı

Görev konusunda harp muhabirleri ile ilgili bahsi geçen hususların tamamı harp fotoğrafçıları içinde geçerli olacaktı.⁷⁰ Bunlardan başka da harp fotoğrafçılarının uymaları gereken kurallarla ilgili bir talimatname hazırlanmıştı. Harp muhabirleri ile ilgili talimatnameye benzer olan bu talimatnamede bir takım farklılıklarda bulunmaktaydı. 8 Ağustos 1915'de Başkumandan Vekili Enver Paşa imzasıyla Ordulara ve Beşinci Ordu Kumandanlığına gönderilen yazıda, harp bölgelerinde fotoğraf ve sinema almaya yetkili şahıslar hakkında kaleme alınan talimatname ile bunların yanlarında bulunduracakları vesika örneklerinden beş nüshanın posta ile gönderildiği belirtilmekte, bunun hükümlerine harfiyen uyulması istenilmekteydi.⁷¹

Harp fotoğrafçıları ile ilgili talimatname de şöyle denilmekteydi: Bir makine için ancak iki kişiye izin verilebilir. Harp fotoğrafı çekmek maksadıyla müsaade almak için yapılan müracaat esnasında götürülecek makinenin cins ve ebadı istidanamede kaydedilmelidir. Bundan başka fotoğrafçılar istidanamede belirlenen yere yapışacak ebatta ikişer nüsha fotoğraflarıyla nüfus veya pasaport belgelerini,

⁶⁷ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-6a.

⁶⁸ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-6a.

⁶⁹ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-7.

⁷⁰ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 1-6.

⁷¹ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17.

Osmanlı tebaasından⁷² iseler buldukları mahaldeki memurin-i zabıttan yabancı tebaadan iseler mensup oldukları sefaretten birer iyi hal belgesi olarak bunu ilgili makama ibraz edeceklerdir. Fotoğrafçılar, Osmanlı Devleti'ne bağlı bulunan bir hayır cemiyeti adına hareket ediyorlarsa bahsi geçen iyi hal belgesinden başka söz konusu cemiyet tarafından kendilerine verilmiş bir tasdikname de alacaklardır. Yabancı tabiiyetinde bulunan cemiyet hesabına müracaat edenler hakkında zemin ve zamana göre genel bir tahkikat icra etmek Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyetinin hakkıdır. Gerekli evraklar tamamlandıktan sonra uygun görülür ve kabul edilirse Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi tarafından harp fotoğrafçılarına verilecek ruhsatname hazırlanıp talep eden kişiye verilecektir. Ruhsatnameyi alan fotoğrafçı koluna beyaz zemin üzerine işlenmiş "H.F." işaretli pazu bandını bağlayacaktır.⁷³

Fotoğrafçılar, cepheye gidecekleri zaman yanlarında götürecekleri makineyi, makinenin bozulma ihtimaline karşı yedek bir makine götürmeyi teklif ederlerse bunu, makinelerde kullanmak için ne kadar cam götüreceklerse onları mahfazalarıyla beraber Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesine getirip resmî mühürle mühürlettireceklerdi. Mühürler ancak fotoğrafçının nezdine gideceği Ordu Erkân-ı Harbiye Riyaseti veya Mıntika Kumandanlığı tarafından kaldırılacaktı. Bu da kendisine verilen ruhsatnameye kaydedilecekti. Böylece mühürlenmiş teçhizatın başka bir şey götüremeyeceklerdi. Fotoğrafçının kendisine verilecek ruhsatnameye makinenin cinsi, ebadı, özellikleri, yedek makine götürüp götürmediği, plakların, mahfazaların⁷⁴ adedi ve bunların şubece hangi tarihte mühürlendiği kayıt olunacaktı. Yine onlar gidecekleri harp sahasında en büyük kumandanlık karargâhına müracaat ederek vesikalarını ve Karargâh-ı Umumiden aldıkları ruhsatnameyi ibraz edeceklerdi. Karargâh Erkân-ı Harbiye Reisine makine vs. muayene ve kontrol ettirdikten sonra mühürleri iptal ettireceklerdi. Arkasından da Erkân-ı Harbiye Reisinden ikinci bir ruhsatname alacaklardı.

Harp fotoğrafçılarının refakatlerine gidecekleri harp sahasındaki karargâh tarafından bir zabıt veya küçük zabıt tayin edilecekti. Fotoğrafçılar zabıt veya küçük zabıtın vereceği talimata göre hareket edecekler ve her fotoğrafı onların gözetimi altında alacaklardı. Hatta ikamet ve faaliyetleri esnasında en ufak muameleye kadar her hareketlerini zabıt veya küçük zabıta bildirmeye mecbur olacaklardı. Yine gittikleri karargâhça lüzumu görülen manzaraların fotoğraflarını alıp ücretsiz olarak karargâha teslim mecbur bulunacaklardı.⁷⁵ Harp sahaslarında çekilen fotoğraflardan acil olarak Karargâh-ı Umumiye gönderilmesine lüzum olduğu düşünülenler, fotoğrafçıya refakat eden zabıt veya küçük zabıtın yardımı ile derhal postaneye teslim olunacak ve durumdaki telgrafla⁷⁶ Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şube Müdürü haberdar edilecekti.⁷⁷

Fotoğrafçılar kullandıkları plakları ilk tesadüf ettikleri karargâha teslim

⁷² ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-5.

⁷³ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-4a.

⁷⁴ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-4.

⁷⁵ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-3a.

⁷⁶ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-2a.

⁷⁷ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-2.

edecekler ve karargâh bu plakları mahfazaları ile birlikte Karargâh-ı Umumi İkinci İstihbarat Şubesine gönderecekti. Gönderme işleri ile fotoğrafçılara refakat eden zabıtlar mesul olacaktı. Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyeti gelen camlardan istediğini arzu ettiği şekilde kullanabilecekti. Buna karşılık fotoğrafçıya veya fotoğrafçının mensup olduğu şirkete uygun bir miktar para verecekti. Geriye kalan camlardan yayımlanmasına müsaade ettiklerini fotoğrafçının bağlı olduğu şirkete ya da fotoğrafçı kendi hesabına çalışıyorsa dönüşünde kendisine verecekti.⁷⁸ Yayımlanmasına müsaade edilip fotoğrafçıya veya şirkete iade olunan camlardan kâğıda çekilecek üçer adet fotoğraf Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyetine bırakılacaktı.⁷⁹ Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi yayımlanmasını uygun görmediği camları fotoğrafçıya veya bağlı olduğu şirkete bilgi verdikten sonra kırdırabilecek, karşılığında herhangi bir ücret ödemeyecekti.⁸⁰

Cephede çekilen fotoğrafların ayrı ayrı bir sıra numarası, çekildiği tarih, yer ve açıklaması bulunacaktı. Her fotoğrafçı ayrıca birde liste tutup sıra numarası ile bunları kaydedecekti. Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şube Müdürü istediği zaman fotoğrafçı veya şirketlerden listedeki fotoğraf camlarını sebep göstermeksizin geri alabilecekti.⁸¹ Fotoğrafçıların cephelerdeki hareket tarzlarından da onları istihdam eden şirket veya cemiyet sorumlu olacaktı. Fotoğrafçılar döndüklerinde zaman kaybetmeksizin Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesine müracaatla cepheden geldiklerini bildirecekler, kendilerindeki ruhsatname ile pazu bandını teslim edeceklerdi.⁸²

Harp fotoğrafçılarına ait iltihak ruhsatnamelerinde de fotoğrafçının eşkâlini açıklayan ifadeler yani tabiiyeti, yaşı, hangi şirkete mensup olduğu veya resmen mi bulunduğu, ismi, mezhebi, doğum yeri, pasaport veya tezkere numarası, bildiği diller, hangi cephe ve ordu bölgesine gideceği gibi bilgiler yer almaktaydı. Yine bu ruhsatnamelerde fotoğrafçıların nasıl hareket edeceklerine dair ifadeler de bulunmaktaydı. Buna göre, harp fotoğrafçılarının harbi izlemek için gidebilecekleri yer önceden kendilerine bildirilecekti. Harbin cereyanı esnasında harekâtın hangi mntıklarında bulunabileceği Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi tarafından ayrıca verilecek bir kıta ruhsatname ile tayin edilecekti. Kendisine harp fotoğrafçısı olduğuna dair verilen ruhsatnameyi gittiği yerdeki yetkilinin her sormasında bir kıta fotoğrafı yapıştirilmiş pasaportu ve zabıttan alınmış iyi hal kâğıdı ile birlikte ibraz edecek, böylece hüviyyetini belgeleyecekti. Harp fotoğrafçısı işareti bulunan beyaz zemin üzerinde kırmızı ile işaretlenmiş (H.F.) pazu bandı daima kolunda bağlı bulunacaktı. Kendisine verilen harp fotoğrafçılarına veya sinematografçılara mahsus talimatnameden bir nüshasını daima yanında bulundurup onun hükümlerine göre hareket edecekti. Fotoğraf almak için kullanacağı makine daha önce Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesinde görülecek ve makine kutusunun içerisinde ne olduğu tespit edilerek mühürlenecekti. Mühür ancak fotoğrafçının nezdine gideceği Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi veya Mıntık Kumandanlığı tarafından kaldırılacaktı. Bu

⁷⁸ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-3.

⁷⁹ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-2a.

⁸⁰ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-3.

⁸¹ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-2a.

⁸² ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-2.

şekilde işe başlaması kendisine yeniden verilen ruhsatnameye de kaydedilecekti. Yetkililer kendisine çalışmaları konusunda kolaylık göstereceklerdi. Harp fotoğrafçısı ruhsatnamesine sahip kişiler ellerindeki belgeyi göstermek suretiyle askeri trenlerle zabitan ve efrat nakline tahsis edilmiş olan otomobil ve kamyonlardan, işletme masrafını karşılamak şartıyla karargâhlardaki otomobillerden istifade edebileceklerdi. Harp alanına gittiklerinde ancak fotoğraf çektikleri sahadaki Ordu Kumandanlığı Erkân-ı Harbiye Riyasetinden emir ve müsaade almak suretiyle dönebileceklerdi. Çektikleri fotoğraflardan önemli olanlarının hemen Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyetine gönderilmesi için buldukları birlikteki askeri yetkilinin ve postanenin yardımını talep edeceklerdi. Kendilerine verilen ruhsatname Karargâh-ı Umumi tarafından her zaman sebep belirtilmeksizin geri alınabilecekti. Gerek bu şekilde gerekse kendisine verilen sürenin bitiminde ruhsatname ve kol bağının hemen Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti İstihbarat Şubesine iade ve teslimi icap etmekteydi. Bunlarla birlikte harp fotoğrafçıları veya sinematografçıların rapor yazmaları, hususi mektup göndermeleri, gerek Türk ordusu gerekse düşman ordusuna dair askeri mütalaada bulunmaları kesinlikle yasak olacaktı.⁸³

2.3. Sinematografçılık

Sinematografçıların nasıl ve ne şekilde hareket edeceklerine dair talimatname de harp fotoğrafçıları hakkında hazırlanan talimatname ile birlikte 8 Ağustos 1915'de Başkumandan Vekili Enver Paşa imzasıyla Ordulara ve Beşinci Ordu Kumandanlığına gönderilmiştir. Gönderilen yazıda, harp bölgelerinde fotoğraf ve sinema almaya yetkili şahıslar hakkında kaleme alınan talimatname ile bunların yanlarında bulduracakları vesika örneklerinden beş nüshanın posta ile gönderildiği belirtilmekte, talimatname hükümlerine harfiyen uyulması istenilmektedir.⁸⁴

Yazıya binaen harp bölgelerinde sinematograf almak isteyenler Karargâh-ı Umuminin almış olduğu kararlara uyacaklardı. Buna göre de bir makine için en fazla iki kişiye izin verilebilecekti. Bunlar ikişer nüsha küçük kıta kâğıda yapışacak incelikte fotoğrafları ile nüfus ve pasaport kâğıtlarını, yabancı tebaadan iseler mensup oldukları sefaretten aldıkları iyi hal belgelerini Karargâh-ı Umumi İkinci Şubeye ibraz edeceklerdi. Evrakları uygun bulunur ve kabul edilirse şube tarafından ruhsatnameleri hazırlanarak talep eden kişilere verilecekti. Sinematografçıları cepheye giderlerken yanlarında ne kadar uzunlukta şerit götürceklerse bunları mahfazaları ile birlikte şubeye teslim edeceklerdi. Şube bu mahfazalara işaret koyup şeritlerin uzunluk ve şeklini kaydedecekti. Gösterilen mahfazalardan başka şubenin bilgi ve izni dışında şerit götürmek yasak olacaktı. Buna teşebbüs etmek cezayı gerektirecekti.⁸⁵

Sinematografçıları harp sahasında en büyük kumandanlık karargâhına müracaat ederek vesikalarını ve şerit mahfazalarını göstermeye, bu karargâhtan maiyyetlerine tayin olunacak memurun vereceği talimata göre hareket etmeye

⁸³ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-7; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Evrak Odası Kalemi (DH. EUM. VRK), Dosya No (DN): 25, Gömlek No (GN): 39, Lef: 1-2.

⁸⁴ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17.

⁸⁵ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-1.

mecbur olacaktı. Karargâh-ı Umuminin işaretinin olduğu her mahfaza kullanılmadan önce bu memura gösterilecekti. Bütün mahfazalar kullanıldıktan sonra ilk müracaat edilen karargâha teslim olunacaktı. Karargâh bu mahfazaları Karargâh-ı Umumi İkinci Şubeye gönderecekti. Şirket emre hazır olduğunu bildirince şeritler Karargâh-ı Umumi tarafından gönderilecek bir memurun gözetimi ve denetimi altındavelope edileceklerdi. Bu esnada şeritlerin bir sebeple kısaltılması ancak koparmak suretiyle olacaktı. Kesmek kesinlikle yasaktı. Koparılan uçlar sonradan birleştirildikleri belli olacak şekilde işaretleneceklerdi. Hazırlanan menfi ve müspet şeritler şirketin ismi başta olacak şekilde şeridin konusuna göre sıra numarası ile sıralanacaktı. Listede şeridin çekildiği zaman, yer hakkında açıklama yapıp, çeken kişinin ismi belirtilecekti. Şirket kendi atölyesinde Karargâh-ı Umumi İkinci Şubenin tayin edeceği bir heyet gözetiminde şeritlerin muhteviyatını perde üstünde gösterecek, yayımlanmasına müsaade olunmayan kısımlar heyetle tespit edilecek ve bu kısımlar gerek menfi gerek müspet şeritten çıkarılarak şubeye teslim edilmek üzere heyete tevdi olunacaktı. Menfi şeridin yayımlanmasına müsaade edilen kısım şirketlere iade alınmak üzere verilecekti. Karargâh-ı Umumi lüzum gördüğü zaman bunları geri alabilecekti. Yayımlanmasına müsaade edilen suretler yalnız Osmanlı Devleti ve müttefik ülkeler dâhilinde gösterilebileceklerdi. Yabancı ülkelerde gösterilebilmeleri için hususi izin alınması lazımdı.⁸⁶

Sinematografçılar film alırken şirketi sinematograf alınması için bütün şerit ve yol masrafını kendiliğinden ödemişse, Karargâh-ı Umumi muhafaza veyahut istifade etmek istediği menfi şeritlerin her bir karesi için şirkete on kuruş ödeyecekti. Eğer fotoğrafçının şerit ve bütün yol masrafı askeri makamlarca veya hükümete mensup bir hayır cemiyeti tarafından karşılanmışsa Karargâh-ı Umumi istediği zaman yayımlamak veya hiç yayımlamamak lüzumuna karşı şeritleri ücretsiz alabilecekti. Yine Karargâh-ı Umumi tarafından arzu edildiği takdirde sinematografçı elindeki şeritlerin her bir karesini uygun fiyatla buraya teslim edecekti. Karargâh-ı Umumi bunları yabancı ülkelerde dahi kullanma hakkına sahip olacaktı. Film şeritlerinden bir parçanın sabit fotoğraf olarak çıkarılması içinde mutlaka Heyet-i Mahsusadan izin alınacaktı. Sinematografçılar istihdam eden şirket veya cemiyet harp sahasına göndereceği şahısların hal ve hareketlerinden sorumlu olacaktı.⁸⁷

3. Cepheye Gitmesine İzin Verilen Harp Muhabirleri, Fotoğrafçıları ve Sinematografçılar

Yukarıda talimatnameler çerçevesinde yazılan hususlar Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nde harp muhabirlerinin, fotoğrafçılarının ve sinematografçıların hangi şartlar altında çalışabilecekleri, nasıl hareket edecekleri konusunda detaylı bilgiler içermektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti Kafkas, Kanal, Çanakkale, Suriye, Filistin, Irak, Galiçya ve Makedonya gibi cephelerde İtilaf Devletlerine karşı savaştı. Savaştığı hemen hemen bütün cephelerde aynı sayıda olmasa da harp muhabiri, fotoğrafçısı ve sinematografçı bulundu. Harp

⁸⁶ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-1.

⁸⁷ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 17-1.

muhabiri ve fotoğrafçıların, sinematografçıların büyük çoğunlukla Çanakkale Cephesi'nde bulduklarını söylemek mümkündür. Gerek arşiv kayıtları gerekse araştırma eserlere göre cepheye giden harp muhabirleri ve fotoğrafçıları, sinematografçılar büyük oranda Çanakkale Cephesi'ni ve Beşinci Orduyu ziyaret etmişlerdir. Bunda da Çanakkale Cephesi'nde Türk ordusunun kazandığı askeri başarıların muhakkak etkisi vardır. Cephenin İstanbul'a yakınlığı da ayrıca önemli bir husustur.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde savaştığı cephelelerdeki kahramanlık faaliyetlerini yaşatmak için çalışmalar yapıldı. Cephelere sanatçılar, edebiyatçılar, şairler, gazeteciler ve fotoğrafçılar yollandı. Bu kişilerde belirtildiği üzere çoğunlukla Çanakkale Cephesi'ne gönderildiler.⁸⁸ 1915 yılı Haziran ayının sonlarına doğru Harbiye Nezareti, Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdürlüğünden birer tezkere aldıktan sonra Çanakkale Cephesi'ne otuz kadar gazeteci, şair, yazar, ressam ve bestekâr gönderdi. Onlardan muharebe alanlarını gezerek duygu ve düşüncelerini icra ettikleri sanatın diliyle hem halka hem de gelecek nesillere anlatmalarını istedi.⁸⁹ Böylece Çanakkale Savaşı kahramanlıkları sadece askeri bir başarı olarak kalmayacak, aynı zamanda ulusal bilincin kazanılmasında önemli rol oynayacaktı.⁹⁰

Çanakkale Cephesi'nde elbette bu yapılanlar bir propaganda unsuru olarak da kullanılacaktı. Çünkü Osmanlı Devleti de diğer devletler gibi bu dönemde propaganda faaliyetleri yürütmekteydi. Durum böyle olunca savaşla ilgili çeşitli gazetelerde farklı haberler çıktığı gibi görsel propagandaya da önem verilmekteydi. Görsel propaganda açısından Osmanlı Devleti'nin en başarılı yayını Harp Mecmuası idi. Derginin kim tarafından çıkarıldığı, yazı heyeti ve yöneticileri hakkında bilgi mevcut olmasa da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından propaganda maksatlı çıkarıldığı bilinen bir gerçektir. Kasım 1915 ve Haziran 1918 tarihleri arasında çıkan dergide Harbiye Nezareti tarafından cephelelerde çektilen fotoğraflar aynen yayımlanmıştır. Harp Mecmuası temelde bir fotoğraf dergisidir ve çıkan yazılar genelde fotoğrafları süslemek için kullanılmıştır.⁹¹ Harp Mecmuası'nda bu anlamda çeşitli cephelere ait fotoğraflar yer almıştır.⁹²

Savaş döneminde yukarıda da belirtildiği üzere cephelelerde kolorduların

⁸⁸ Mustafa Selçuk, *a.g.e.*, s. 46-47; Mustafa Selçuk, *a.g.m.*, s. 197-199.

⁸⁹ Beşir Ayvazoğlu, *Edebiyatın Çanakkale'yle İmtihanı Arburnu ve Seddülbahir'de On Gün*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 17.

⁹⁰ Mitat Durmuş, "Çanakkale Şiirleri Bağlamında Millî Romantik Duyuş Tarzı", *Uluslararası Çanakkale Kongresi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi-Çanakkale Vakfı-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 17-18-19 Mart 2006, Çanakkale I (Savaşı ve Tarihi) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, Kültür A.Ş. Yayınları İstanbul, 2006, s. 386.

Çanakkale Savaşları sırasında cepheye giden gazeteci, şair, yazar, ressam ve bestekarlardan oluşan heyetin bölgeye ziyaretleri ve savaş hakkındaki anlatımları için bakınız: Beşir Ayvazoğlu, *a.g.e.*; Mustafa Selçuk, *a.g.e.*

⁹¹ Cafer Ulu, "Çanakkale Muharebeleri Sırasında Basının Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Harp Mecmuası Örneği", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Y. 10, Bahar 2012, S. 12, s. 66.

⁹² Harp Mecmuası'nın Latin Alfabeti'ne çevrilmiş sayıları için bakınız: Harb Mecmû'ası (Kasım 1915-Haziran 1918), Çeviri-yazı: Faruk Önal, Selman Soydemir, Kemal Erkan, Ahmet Temiz, Ömer Faruk Yılmaz - Ahmet Uçar, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013; <http://www.byegm.gov.tr/turkce/harpmecmuasi> (Erişim Tarihi: 05.08.2016).

emrinde fotoğrafçı istihdam edilmiştir. Daha çok ihtiyat zabitlerinden seçilen fotoğrafçılar İstanbul'daki Merkez Karargâh'da kısa bir kurs ve teknik destek aldıktan sonra cephelere sevk edilmişlerdir.⁹³

Cephelere harp muhabiri, harp fotoğrafçısı ya da sinematografçı olarak gidenlerin isimleri tam olarak tespit edilemese de bunların farklı ordu mntıklarına gittikleri değişik tarihlerdeki çeşitli yazışmalardan görülebilmektedir. Ya da Harp Mecmuası'ndaki fotoğraflardan anlaşılmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelere giden harp muhabirleri, fotoğrafçıları ile sinematografçılar hakkındaki yazışmalara bakıldığında örneğin Erzurum Vilayeti'ne Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından çekilen 20 Aralık 1914 tarihli telgrafta, Almanya'da olduğu gibi harp fotoğrafları almak için müracaat eden bir sinematografçının oraya gönderilmesinde mahzur olup olmadığı sorulmaktaydı.⁹⁴ Erzurum Valisi Tahsin (Uzer) Bey tarafından 26 Aralık 1914'de kendisine verilen cevapta, harp meydanındaki müşkülata binaen fotoğrafçının Dersaadet'de talim ile meşgul olan birliklerin fotoğraflarını almasının daha münasip olacağı hususunun Başkumandanlık Vekâletine bildirildiği belirtilmekteydi.⁹⁵ Bu telgrafla harp fotoğrafı almak için fotoğrafçının Erzurum'a gelmesine lüzum olmadığı ifade edilmekteydi.

Altıncı Ordu mntıkası ile ilgili bir yazışmada da 13 Nisan 1916'da Başkumandanlık Vekâletinin emri ve Dâhiliye Nezaretinin izniyle Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından Pozantı'da Mersin Emniyet Müfettişliğine çekilen telgrafta ellerinde vesikaları olsa dahi zabıt ve sivillerden Bağdat'a giden yolcular aldıkları fotoğraf ve sinema filmlerinin tamamını Altıncı Ordu Karargâhına teslim etmeye mecburdurlar. Altıncı Ordu Karargâhı tarafından Karargâh-ı Umumiye gönderilecek fotoğraf camları veya sinema filmleri İstanbul'da kontrolden geçirildikten sonra mahzurlu görülmeyenleri sahiplerine iade edilecektir. Bu hususun özenle dikkate alınması gerekir denilmektedir.⁹⁶

Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa Sina Cephesi'ne gazetecilerin gönderilmesini istemekteydi. Cemal Paşa 8 Temmuz 1917'de çektiği telgrafta, Sina'daki savaşın vaziyeti hemen hemen Çanakkale Savaşı'na benzer bir hale gelmiştir. Gazetecilerimiz bu savaşta askerlerimizin şerefli müdafaasını görüp umumi halkı bilgilendirerek onları olumlu yönde etkileyebilirler. Bundan dolayı Tanin muhabiri Ahmet Emin Bey gibi birkaç gencin Sina Cephesi'ndeki harbi ziyarete teşvik edilmesini arz ve teklif ederim demekteydi. Cemal Paşa'nın bu talebine 11 Ağustos 1917'de verilen cevapta, İstanbul'da yayımlanan gazetelerin başyazarları halen Avrupa'da buldukları cihetle bu husustaki teşebbüsün dönüşlerine kaldığı belirtildi.⁹⁷

Harp muhabirleri ve fotoğrafçıları birer iltihak ruhsatnamesi olarak gidecekleri birliklere belirli şartları kabul ederek gitmiş olsalar bile bazen farklı

⁹³ Mustafa Selçuk, *a.g.e.*, s. 81.

⁹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH. ŞFR), Dosya No (DN): 48, Gömlek No (GN): 82, Lef: 1-3.

⁹⁵ BOA, DH. ŞFR, DN: 455, GN: 84, Lef: 1.

⁹⁶ BOA, DH. EUM. SSM, DN: 5, GN: 6, Lef: 1-3; BOA, DH. EUM. VRK, DN: 28, GN: 5, Lef: 1-3-5.

⁹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Dâhiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS), Dosya No (DN): 45, Gömlek No (GN): 21, Lef: 1-4.

tavırlar sergileyebiliyorlardı. Bundan dolayı da bazen tutuklanan muhabir ya da fotoğrafçılar olmuş olmalı ki Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından bu hususa dikkat çekilmekteydi. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından kaleme alınan 14 Şubat 1915 tarihli yazıda, Karargâh-ı Umuminin Dördüncü Ordu harekât bölgesine gönderdiği ve yanında iltihak ruhsatnamesi bulunan yabancı fotoğrafçılardan birisinin elindeki vesikaya rağmen derdest edilerek tutuklandığı anlaşılmıştır. Bundan sonra almış olduğu vesika sahiplerinden birinin durumu şüpheli görülse bile doğrudan doğruya tutuklama cihetine gidilmeyerek vesika veren makamdan hüviyyetinin tahkiki cihetine gidilmesi ve ona göre muamele edilmesi gerekir denilmekteydi.⁹⁸

Bu konuda dikkat çeken yazışmalardan birisi de Şimal Grubu Kumandanlığından Beşinci Ordu Kumandanlığına gönderilen bir telgraftır. Şimal Grubu Kumandanlığından Grup Kumandanı imzası ile Beşinci Ordu Kumandanlığına gönderilen 4 Haziran 1915 tarihli telgrafta şöyle deniliyordu: Beşinci Ordu Kumandanları tarafından tasdik edilmiş resmî vesikaya sahip bazı gazete muhabirleri ve Müdafaa-i Milliye vesaire cemiyetlerin azaları ziyaret maksadı ile harp meydanına gelmekte ve bazen geceleri de buralarda kalmaktadırlar. Fakat burada her zabitin ancak kendisi için seyyar karyola vesairesi bulunmakta olduğundan dışarıdan gelen misafirlerin istirahatlerini sağlamak mümkün olmamaktadır. Yeterince iaşeye de sahip bulunmadıklarından bu konuda da birçok müşkülât çıkmaktadır. Bundan başka muhabirler binmek için hayvan talep etmektedirler ve bu hayvanlarla birlikte yanlarına süvariler verilmesi mecburiyeti de ortaya çıkmaktadır. Böylece birçok at ve atlılar hizmetten ayrılıp bu gibi işlere tahsis olunmaktadır. Bu halin devamının mümkün olmayacağı Beşinci Ordu Kumandanlarınınca da anlaşılacağından bundan sonra harp meydanına gelecek böylesi kişilerin ancak kendi hayvanlarıyla yatak, yiyecek ve çadırları ile birlikte gelmesine müsaade edilmesinin ilgili kişilere bildirilmesini istirham ederim.⁹⁹

Bu anlamda konu açısından savaşta cephelere giden gazeteci, şair, yazar, ressam ve bestekârdan tamamını ele almak yerine daha çok Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile ATASE Arşivi kayıtlarına göre cepheye iltihak ruhsatnamesi olarak giden harp muhabirleri, fotoğrafçılar ve sinematografçıların kim oldukları, kimlik bilgileri gibi yanları üzerinde duruldu.¹⁰⁰ Harp muhabirlerinin, fotoğrafçıların ve sinematografçıların cephedeki izlenimleri, yazdıkları yazılar, aldıkları fotoğraflar, sinemalar ve bunların içeriğine yönelik açıklamalar çok daha geniş bir araştırmanın konusu olabilir. Birinci Dünya Savaşı sırasında kendisine cepheye harp muhabiri, harp fotoğrafçısı ve sinematografçı olarak gitmesi için iltihak ruhsatnamesi verilen isimler şunlardan oluşmaktadır.

---

⁹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Evrakı (DH. EUM. MTK), Dosya No (DN): 79, Gömlek No (GN): 64, Lef: 1.

⁹⁹ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 9.

¹⁰⁰ Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nde cephelere özellikle de Çanakkale Cephesi'ne giden gazeteci, şair, yazar, ressam ve bestekârlar hakkında detaylı bilgi için bakınız: Beşir Ayvazoğlu, *a.g.e.*; Mustafa Selçuk, *a.g.e.*.

3.1. Osmanlı Tabiiyetli Harp Muhabirleri, Fotoğrafçıları ve Sinematografçılar

Uşakizâde Ali Ekrem Bey: Osmanlı tabiiyetine mensup, Dersaadet doğumlu, 25 yaşında, Tanin idarehanesinin tasdiknamesi ve Polis Müdüriyetinin şifahi tasdiki ile “Tanin” gazetesi adına “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir. Uşakizâde Ali Ekrem Bey Dersaadet’de ikamet etmektedir. Türkçe, bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi’nde “Beşinci Ordu ve mevki Gelibolu”dur. Yani “Beşinci Ordu ve mevki Gelibolu”yu ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 6 Mayıs 1915 tarihlidir.

Ali Ekrem Bey, Tanin gazetesi tarafından harp muhabiri olarak cepheye gönderilmek istenildiğinden buna göre Karargâh-ı Umumiye müracaatta bulunmuş, gerekli izin alındıktan sonra Çanakkale Cephesi’ne gönderilmiştir. Karargâh-ı Umumiye adına yapılan müracaatta, Ali Ekrem Bey’in iyi hal sahibi, namuslu ve itimat edilecek bir kişi olduğu belirtilmiştir. Harp muhabiri olarak kabul edilen Ali Ekrem Bey adına düzenlenen fotoğraf ve kişisel özelliklerini gösteren bilgilerin yer aldığı orduya iltihak ruhsatnamesinde, tabiiyeti, yaşı, dini, ikamet mahalli, doğum yeri, sivil muhabir olduğu, bildiği diller, Tanin gazetesinin tasdiknamesi ile bu belgenin kendisine verildiği yazılmıştır. Yine ruhsatnamede kendisinin harp muhabirleri hakkındaki talimatın içeriğine vakıf olduğu, bu yüzden de Gelibolu’da orduya gazeteci olarak katılmasında bir mahzur bulunmadığı için bu tasdiknamenin düzenlendiği ifade edilmiştir. Bu bilgilerden sonra da Ali Ekrem Bey’in gezmesine müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer “Beşinci Ordu ve Gelibolu mevki”dir, buradan başka yere gittiği takdirde mezkûr mevki kumandanlığı tarafından derdest edilerek Karargâh-ı Umumiye gönderilmesi lazım gelir denilmiştir.¹⁰¹

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti’nde cepheye giden harp muhabirleri ve fotoğrafçılar için düzenlenen iltihak ruhsatnameleri format olarak bu şekildedirler. Sadece yabancılarda içerik olarak din, doğum yeri, ikamet mahalli gibi bilgi farklılıkları vardır. Bu yüzden bundan sonraki muhabirlerin isimleri, cepheye gidecekleri mahaller ve varsa kimlik bilgilerindeki farklılıklar verilecektir.

Hüseyin Kâzım Efendi: Osmanlı tabiiyetine mensup, Keza? doğumlu, 40 yaşında, “Milli Osmanlı Ajansı” adına Polis Müdür-i Umumiliğinin tasdiknamesiyle “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir. Dersaadet’de ikamet etmektedir. Türkçe bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi’nde “Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevki Çanakkale”dir. Yani “Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevki Çanakkale”yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 31 Mart 1915 tarihlidir.¹⁰²

Ebuzziyazâde Velid Bey: Osmanlı tabiiyetine mensup, Dersaadet doğumlu, 27 yaşında, “Tasvir-i Efkâr” gazetesi adına “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir.

¹⁰¹ BOA, DH. EUM. SSM, DN: 1, GN: 27, Lef: 1-3.

¹⁰² BOA, DH. EUM. SSM, DN: 53, GN: 25, Lef: 1-3-5-7-9.

Dersaadet'de Makriköy'de ikamet etmektedir. Türkçe, Fransızca ve biraz Almanca bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Beşinci Ordu Karargâhı ve Çanakkale Mevkii Müstahkem Karargâhı mevkii Gelibolu ve Çanakkale"dir. Yani "Beşinci Ordu Karargâhı ve Çanakkale Mevkii Müstahkem Karargâhı mevkii Gelibolu ve Çanakkale"yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 19 Haziran 1915 tarihlidir.¹⁰³

Kalcızâde Mehmet Ağâh Efendi: Osmanlı tabiiyetine mensup, Trabzon doğumlu, 34 yaşında, Dersaadet Polis Müdüriyeti Umumiyesinin tasdiknamesiyle "Tasvir-i Efkâr" gazetesi adına "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de Sarıgül Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Türkçe, Fransızca, bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Bahr-i Sefid Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Kale-i Sultaniye"dir. Yani "Bahr-i Sefid Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Kale-i Sultaniye"yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 11 Mart 1915 tarihlidir.¹⁰⁴

Necati Bey: Maarif Nezaretinin Çanakkale Cephesi'ne bir sinemacı göndermeyi düşünmesi neticesinde harp fotoğrafı/filmi almak için görevlendirilmiştir. Aslında Müdafaa-i Milliye Cemiyeti namına Çanakkale Cephesi'nde savaş resimleri almak için ilk başta iki Ermeni Era ve Koçu Efendilerin gönderilmesi düşünülmüştür. Bunun üzerine Maarif Nezareti Harbiye Nezaretine yazdığı yazıda Era ve Koçu Efendilerin ahlak ve şuurları, vatanla olan alakaları hakkında pek bilgi sahibi olunmadığını bildirmiş, onların yerine Darülmuallimin-i Aliye Fotoğraf Muallimi Necati Bey'in görevlendirilmesinin daha uygun olacağını ifade etmiştir.¹⁰⁵

Darülmuallimin-i Aliye fotoğraf muallimi Necati Bey'in cepheye gönderilmesi meselesi Maarif Nezareti ve Harbiye Nezareti arasında uzun yazışmalara sebep olmuştur. Maarif Nezareti, Harbiye Nezareti gibi sorumluluğu altındaki mekteplere harpteki kahramanlıkları göstermek istemekte ve bu anlamda da Çanakkale Savaşlarını tercih etmektedir. Bu görev için de Necati Bey'i görevlendirmeyi düşünmektedir. Maarif Nezaretine göre, Necati Bey bu işte gayrimüslimler kadar uzman olmasa da onlardan daha vatanperver ve vazifeşinastır. Cephe filmlerinin alınmasını milli bir görev olarak gören Nezaret, Necati Bey'in gidiş amacını "Harekât ve muvaffakiyyet-i askerimize dair mektep şâkirdanına sinema göstermek gibi milli bir emel ile Çanakkale'ye" gönderilmesi şeklinde ifade etmiştir. Ancak Necati Bey'in Çanakkale'ye gidişi kolay olmamıştır.¹⁰⁶

Temmuz 1915'de Harbiye Nezareti Darülmuallimin-i Aliye Fotoğraf

¹⁰³ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 27, Lef: 1; BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 28, Lef: 1-3.

¹⁰⁴ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 5, Lef: 1-3.

¹⁰⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT), Dosya No (DN): 1210, Gömlek No (GN): 33, Lef: 13; İsmail Sabah, *Çanakkale Savaşlarının Eğitim Kurumuna Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 2013, s. 147.

¹⁰⁶ Mustafa Selçuk, *a.g.e.*, s. 82-83.

Muallimi Necati Bey'in muharebe resimleri almak için Çanakkale'ye gönderilmesi hakkında Başkumandanlık Vekâleti ile haberleştiğini, cereyan eden haberleşme neticesinde oraya daha önce Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından başka birisinin gönderilmiş olmasından dolayı Üçüncü Ordu cephesine gönderilmesinin kararlaştırıldığını belirtmiştir.¹⁰⁷ Maarif Nezareti, Üçüncü Ordu cephesinin uzaklığından bahisle Necati Bey'in buraya gönderilmesinin bir takım masraflara sebep olacağını ileri sürmüşse de daha sonra masrafların Harbiye Nezareti tarafından karşılanması halinde gönderilebileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁸ Temmuz ayında Maarif Nezareti ve Harbiye Nezareti arasında bu konuda yazışmalar devam etmiş ve Maarif Nezareti, Necati Bey'i Üçüncü Ordu cephesine göndermemek için bahaneler ileri sürmüş, Ağustos ayında da Maarif Nezaretinin isteği kabul edilerek Necati Bey'in Çanakkale Cephesi'ne gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰⁹ Necati Bey gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra Ağustos ayının ilk yarısında Çanakkale Cephesi'ne gitmiştir.¹¹⁰ Sinema ve fotoğraf çekmek üzere Gelibolu'ya gönderilen Necati Bey bütün tehlikeleri göze alarak cephede avcı hatlarına kadar gidip gerçek harp resimleri çekmiş, bu konuda üstün gayret ve başarı göstermiştir.¹¹¹

Necati Bey, cephede refakatine verilen askerlerle Gelibolu'yu dolaşır harbe dair çok önemli sahneleri filme almıştır. Bazen de ordunun talim provaları, yemek dağıtımı, askerin dinlenmesi ve topçu atışları gibi önemli anların görüntülerini almış, önemli manzaraların dışında subaylarında görüntülerini çekmiştir. Necati Bey'in savaş sırasında fotoğraf ve sinema alırken gösterdiği fedakârlık Anafartalar Grubu Kumandanı Miralay Mustafa Kemal'in de takdirini kazandı. Miralay Mustafa Kemal, 12 Eylül 1915'te Beşinci Ordu Kumandanlığına gönderdiği yazıda Necati Bey ile ilgili şu övücü ifadeleri kullandı: Ordu karargâhından gönderilmiş olan fotoğrafçı Necati Bey tarafından ekli listede kayıtlı fotoğraf ve sinemalar yanına verilen bir zabitle birlikte aldırılmıştır. Necati Bey'in, cephenin ileri hatlarına kadar giderek resim ve sinemalar almak için gösterdiği gayret ve cesaret takdire şayandır. Kendisi Çanakkale harp sahasındaki bütün muharebelerde fedakârlık yapmış ve kahramanlık göstermiştir. Ümera ve zabitan ile efradın fotoğraflarını almıştır. Ümera ve zabitan ile efradın harp risalesine geçecek fotoğraflarının tarafından aldırılması ve gelecekte bu hususta orduda bir fotoğrafçı bulunması gerektiği için kendisinin daimi ordu fotoğrafçısı olarak istihdamı münasıptır.¹¹²

Sonraki tarihlerde 24 Eylül 1915'de de Beşinci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekâletine bir telgraf çekildi. Çekilen telgrafta, sinema ve fotoğraf almak üzere gönderilen Necati Bey'in beraberinde getirdiği cam ve filmlerin hemen hemen tamamını harp cephesinde gerçek muharebe filmleri olarak bitirdiği, kendisinin hiçbir tehlikeye bakmayarak avcı hatlarına kadar gidip resim almak hususunda gayret gösterdiği, fedakârlığının takdire şayan olduğu belirtildi. Ordunun lüzum görülen manzara ve resimleri almak için bir fotoğrafçıya ihtiyacı olduğu ifade

¹⁰⁷ BOA, MF, MKT, DN: 1210, GN: 33, Lef: 1.

¹⁰⁸ BOA, MF, MKT, DN: 1210, GN: 33, Lef: 11; Mustafa Selçuk, *a.g.e.*, s. 83.

¹⁰⁹ Mustafa Selçuk, *a.g.e.*, s. 83.

¹¹⁰ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 22.

¹¹¹ BOA, MF, MKT, DN: 1210, GN: 33, Lef: 3; Mustafa Selçuk, *a.g.e.*, s. 84.

¹¹² ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 22.

edilerek uygun bulunduğu takdirde kendisinin ya ordu fotoğrafçısı ya da yine Maarif Nezareti adına gönderilmesi rica edildi.¹¹³ Başkumandanlık Vekâleti tarafından 3 Ekim 1915’de Beşinci Ordu Kumandanlığına verilen cevapta Necati Bey’in bu vazife ile görevlendirileceği belirtildi.¹¹⁴ Necati Bey, Çanakkale kara savaşlarının sona ermesine kadar da bu cephede kaldı.¹¹⁵

Necati Bey’in Anafartalar Grubu’ndan aldığı on adet sinemanın listesi şu şekildeydi: “Grup Kumandanı ve maiyyet-i erkân-ı harbiyesinin karargâhından cephe-i harbe hareketleri. Kumandan maiyyet-i erkân-ı harbiyesi ile tarassud mahallinde. Muharebe evamiri dikte ettirilirken. Muharebe hattı gerisindeki ihtiyat kuvvetlerinin harbe hazırlıkları. Hatt-ı harbi takviye için ileri hareket eden bir piyade taburu. İkinci hat kıtaâtının ilk hatların süngü hücumuna iştirak etmek üzere ileri hareketleri. Düşman mevzilerinin topçularımız tarafından bombardımanı. Ağır toplarımız düşmana endahat ederken. Sıhhiye efradının ateş hattında ve araba tevakkuf mahallerindeki faaliyetleri. Süvari kıtaâtının muharebeye iştirak için ileri hareketi, cephe-i harp gerisine muvasalatı, yaya cenk edişi, avcı halinde ileri hatlara takribi, harpten sonra süvari kıta kumandanına grup kumandanının hareketinden dolayı teşekkürü.”¹¹⁶

Anafartalar Grubu’nda Necati Bey’in çektiği fotoğraflar iki ayrı listede açıklamaları ile birlikte kaydedilmiştir. Birinci listede yirmi bir, ikinci listede elli altı fotoğraf bulunmaktadır. Bu fotoğraflardan birkaçı şu manzaralara aittir: “Liman Paşa Hazretleri Anafartalar Grup Karargâhı’nda. Anafartalar Grubu Kumandanı Miralay Mustafa Kemal Bey. Anafartalar Grubu Kumandanı otomobilde. Esir edilen tahtelbahr. Tahtelbahr mürettebatı. Enver Paşa teftişe giderken. Erkân-ı Harbiye Reisi ve Şehzâde-i Civân-baht. Mustafa Kemal Paşa ve erkân-ı harbiyesi. On Beşinci Fırka cihetinde mermilerden yapılan abide. Meclis-i Mebusan azaları tarassud mahallinde. Karargâhta Meclis azaları tarafından nutuk iradı. Gelibolu Mutasarrıfı Süreyya Bey ve Kumandan Kemal Bey. Efradın yemek yemeleri. Cenup Grubu Kumandanı Cevad Paşa. Bouvet Zırhlısını batıran top ve efradı. Harpten sonra askerlerin silahlarını temizlemeleri.”¹¹⁷

Necati Bey, Çanakkale Cephesi’nin kapanmasından sonra da Mayıs 1916’da Irak Cephesi’ne gönderildi.¹¹⁸ Ağustos 1916’da Bağdat’da bulundu.¹¹⁹ Oradan da Babil Harabelerinin bulunduğu yere geçerek asar-ı atikanın fotoğraflarını aldı.¹²⁰ 1917’de Kafkas Cephesi’ne gönderildi. Yine özel izinlerle kendisine Anadolu’nun farklı bölgelerinde çekimler yaptırıldı.¹²¹ Savaş sona erdiği zaman da Darümuallimin-i Aliye’de ki görevine geri döndü.¹²²

¹¹³ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 22-5.

¹¹⁴ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 22-6.

¹¹⁵ Necati Bey’in Çanakkale Cephesi’ne gidişi, görevlendirilmesi, cephede çektiği fotoğraflar ve diğer çalışmaları hakkında geniş bilgi için bakınız: Mustafa Selçuk, *a.g.e.*, s. 80-88; İsmail Sabah, *a.g.t.*, s. 144-152.

¹¹⁶ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 22-1.

¹¹⁷ ATASE, BDH, KN: 3438, DN: 24, FN: 22-2,3,4.

¹¹⁸ İsmail Sabah, *a.g.t.*, s. 151.

¹¹⁹ BOA, DH, ŞFR, DN: 67, GN: 101, Lef: 1.

¹²⁰ BOA, DH, ŞFR, DN: 530, GN: 104, Lef: 1; Mustafa Selçuk, *a.g.e.*, s. 88.

¹²¹ Mustafa Selçuk, *a.g.e.*, s. 88.

¹²² İsmail Sabah, *a.g.t.*, s. 151.

3.2. Yabancı Tabiiyetli Harp Muhabirleri, Fotoğrafçıları ve Sinematografçılar

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheleeri ziyaret eden yabancı harp muhabirleri, fotoğrafçıları ve sinematografçılarda vardı. Gerekli vesikalari temin edip ilgili makamlara müracaat ettikten sonra harp muhabiri, fotoğrafçısı ve sinematografçı olarak cepheye gitmesine izin verilen kişiler olduğu gibi verilmeyenlerde vardı. Yabancı uyruklu olarak kendisine cepheye harp muhabiri, fotoğrafçısı ve sinematografçı olarak gitmesi için iltihak ruhsatnamesi verilen harp muhabirleri ile verilmeyen birkaç kişi şu isimlerden oluşmaktaydı.

3.2.1. Almanya Tabiiyetliler

Edward Kay Mygind: Alman tabiiyetine mensup, Silzung doğumlu, 60 yaşında, Berlin'de yayımlanan "Lokalanzeiger" gazetesi ile Budapeşte'de yayımlanan "Peşter Lloyd" gazetesi adına Bronsard Paşa'nın tavsiyesiyle "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. İkamet mahalli Münih'tir. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Farsça bilmektedir. Rütbesi muhabirdir. Kartvizinde Osmanlı ve Alman İstihbar Yazıhanesi naşiri olduğu bilgisi de yer almaktadır. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Kafkas Cephesi'nde "Dokuzuncu Kolordu Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Erzurum"dur. Yani "Dokuzuncu Kolordu Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Erzurum"u ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 4 Şubat 1915 tarihlidir. Mygind'e ait iki nüsha olan iltihak ruhsatnamesinin birinin altında 22 Nisan 1915 tarihli şu ifade yer almaktadır. Mumaileyhin hiç Kafkasya'ya gitmediği anlaşılmış olduğundan elindeki bu vesika alınmıştır.¹²³

Dr. Karl Vol Moeller: Alman tabiiyetine mensup, Almanya doğumlu, 38 yaşında, "Vossische Zeitung-Berliner Zeitung" gazetesi adına Bronsard Paşa'nın müsaadesiyle "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de Pera Palas'da kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, Fransızca, İngilizce bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Beşinci Ordu Karargâhı ve mevkii Gelibolu"dur. Yani "Beşinci Ordu Karargâhı ve mevkii Gelibolu"yu ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 7 Temmuz 1915 tarihlidir.¹²⁴

Herr Dr. M. Grundwald: Alman tabiiyetine mensup, Almanya doğumlu, 56 yaşında, "Korrespondent der Vossische Zeitung" gazetesi adına Alman Sefarethanesinin tavsiyesiyle "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de Tokatlıyan'da kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, Fransızca, İngilizce bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale"dir. Yani "Çanakkale Mevkii

¹²³ BOA, DH. EUM. SSM, DN: 53, GN: 2, Lef: 1-3-5-7-9.

¹²⁴ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 34, Lef: 1-3-4-5.

Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale”yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 2 Mayıs 1915 tarihlidir. Kayıtlarda ücreti kendisi tarafından ödenmek şartıyla Gülcemal Vapuru ile Gelibolu’ya gitmesine müsaade edildiği bilgisi de mevcuttur.¹²⁵

Doktor Harry Furnuer: Alman tabiiyyetine mensup, Almanya doğumlu, 35 yaşında, “Kölnische Zeitung” gazetesi adına Bronsard Paşa’nın tavsiyesiyle “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir. Dersaadet’de Dersaadet Kabristan Sokağı Frederich Hanı’nda 2 numaralı apartmanda kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Arapça bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi’nde “Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale”dir. Yani “Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale”yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 1 Mayıs 1915 tarihlidir. Sonraki tarihlerde Gelibolu’ya Beşinci Ordu Karargâhına gitmesine de müsaade edilmiştir.¹²⁶

Wilhelm Schwedler: Alman tabiiyyetine mensup, Almanya doğumlu, 32 yaşında, “Vertreter Des Wolff, Schen Telegraphen Büreau” ajansı/gazetesi adına Almanya Sefaretinin tavsiyesi ve Nazır Paşa Hazretlerinin emriyle “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir. Dersaadet’de Kroker’de kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, Fransızca, İngilizce bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi’nde “Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale”dir. Yani “Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale”yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 30 Nisan 1915 tarihlidir. Schwedlwer 2 Mayıs 1915’de Çanakkale’ye varmıştır. Sonradan da Haziran ve Temmuz aylarında bölgeye gidiş geliş yapmıştır.

Schwedler’in ayrıca İstanbul’da da fotoğraf çekmesine müsaade edilmiştir. Bu müsaade 27 Nisan 1915 tarihlidir.¹²⁷

Wilhelm-Dietrich Von Der Schulenburg: Alman tabiiyyetine mensup, Almanya doğumlu, 32 yaşında, “Alman Ceraidi” gazetesi adına Bronsard Paşa’nın emir ve müsaadeleriyle “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir. Dersaadet’de Otel Tokatlıyan’da kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, Fransızca, İngilizce, İspanyolca bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi’nde “Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale”dir. Yani “Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale”yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 22 Nisan 1915 tarihlidir. Schulenburg’un 4 Mayıs’ta Gelibolu’ya gitmesine müsaade

¹²⁵ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 15, Lef: 1-5-9-11.

¹²⁶ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 14, Lef: 1-2-3-5.

¹²⁷ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 13, Lef: 1-2-3-5-7-9.

edilmiştir.¹²⁸

Maks Hervell: Alman tabiiyyetine mensup, Almanya doğumlu, 39 yaşında, “Vanberg? namına” ajansı/gazetesi adına “Harp Fotoğrafçısı” olarak kabul edilmiştir. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca bilmektedir. Harp fotoğrafçısı olarak bulunmasına müsaade edilen yer Çanakkale Cephesi’nde “Beşinci Ordu”dur. Yani “Beşinci Ordu” harp bölgesini ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 23 Ağustos 1915 tarihlidir. İzinli olduğu bölgeye giderken yanında 4/4.5 ebadında Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi tarafından mühürlenmiş bir makine ve iki adet film kutusu ve iki adet mahfaza içerisinde konulmuş beş adet sinema şeridi bulunmaktaydı. Bunlar 4 Eylül 1915 tarihinde mühürlenmişlerdi. Her bir sinema şeridi yüz metre idi.¹²⁹

Julius Hirsch: Alman tabiiyyetine mensup, “Neues Wiener Tagblatt, Pester Journal” gazetesi muhabirlerinden olup, bu gazete ile birçok başka Alman gazetesinin harp muhabiri sıfatıyla Alman Karargâhında bulunup harbe dair çokça makale ve birkaç eser yayımlamıştır. Osmanlı Devleti’nin de harp harekâtını takip etmek için Dersaadet’e gelmiştir. Bu konuda kendisine izin verilmesi için Viyana Sefiri aracılığı ile Hariciye Nezaretine 30 Aralık 1915’de gerekli teşebbüste bulunmuştur. Hariciye Nezareti de durumu Harbiye Nezaretine 29 Ocak 1916’da arz etmiştir.¹³⁰ Ancak gitmesine izin verildiğine dair bir ruhsatnameye rastlanılmadı.

George Leberhat: Hakkında iki adet ruhsatname düzenlenmiştir. Birisi harp muhabirlerine mahsus orduya iltihak ruhsatnamesidir. Diğeri ise harp fotoğrafçılarına mahsus ruhsatnamedir. Ancak harp muhabirlerine mahsus orduya iltihak ruhsatnamesinde de Leberhat’ın orduya “Harp Fotoğrafçısı olarak kabul edildiği görülmektedir. İlk ruhsatnamede ki bilgilere göre Alman tabiiyyetine mensup, Leipzig doğumlu, 40 yaşında, “Illustrirte Zeitung Leipzig” gazetesi/ajansı adına Bronsard Paşa’nın emir ve müsaadeleriyle “Harp Fotoğrafçısı” olarak kabul edilmiştir. Dersaadet’de Otel Kroker’de kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca bilmektedir. Sivildir. Harp fotoğrafçısı olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi’nde “Çanakkale Mevkii Müstahkem Karargâhı ve mevkii Çanakkale”dir. Yani “Çanakkale Mevkii Müstahkem Karargâhı ve mevkii Çanakkale”yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 19 Haziran 1915 tarihlidir. İkinci ruhsatnamede de Alman tabiiyyetine mensup, Leipzig doğumlu 40 yaşında, “Illustrirte Zeitung Leipzig” gazetesi/ajansı adına “Harp Fotoğrafçısı” olarak kabul edilmiştir. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca bilmektedir bilgileri yer almaktadır. Harp fotoğrafçısı olarak bulunmaya izinli olduğu daha sonraki yer “Bahr-i Siyah Boğazı Mevkii Müstahkem”dir. Yani “Bahr-i Siyah Boğazı Mevkii Müstahkem”yi ziyaretine müsaade edilmişti. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 6 Ağustos 1915 tarihlidir.

¹²⁸ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 7, Lef: 1-3-5-7-8.

¹²⁹ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 45, Lef: 1-2-3.

¹³⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Siyasi Kısım (HR. SYS), Dosya No (DN): 2416, Gömlek No (GN): 32, Lef: 1-3-4.

İzinli olduğu bölgeye giderken yanında 12/9 ebadında Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi tarafından mühürlenmiş bir makine ve altı mahfaza içerisinde kırk iki adet cam bulunmaktaydı.¹³¹

Con A. Ulrich: Alman tabiiyetine mensup, Almanya doğumlu, 35 yaşında, “Berlin Hariciye Nezareti İstihbarat Dairesi” adına “Harp Fotoğrafçısı” olarak kabul edilmiştir. Dersaadet’de Tokatlıyan’da ikamet etmektedir. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, İngilizce, İsveççe bilmektedir. Harp fotoğrafçısı olarak bulunmaya izinli olduğu yer “Beşinci Ordu”dur. Yani “Beşinci Ordu” harp bölgesini ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 26 Kasım 1915 tarihlidir. İzinli olduğu bölgeye giderken yanında 12/9 ebadında Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi tarafından mühürlenmiş bir makine ve sekiz mahfaza içerisinde konulmuş iki bin metre sinema şeridi bulunmaktaydı. Bunlar 26 Kasım tarihinde mühürlenmişlerdi. Fotoğraf makinesinin kırk sekiz filmi vardı. Almanya Hariciye Nezareti İstihbarat Dairesinde çalışmakta olan Con A. Ulrich Türk ordusunun harp meydanındaki muhtelif fotoğraflarını çekip Almanya’da çeşitli mahallerde gösterecek, gazete ve dergilerde yayımlayacaktı. Hususi surette bu iş için gönderilmişti. Bu yüzden çekim esnasında yanına Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Remzi Bey’inde verilmesi uygun bulunmuştu. Con A. Ulrich’in çekeceği sahnelerden birkaçı şunlardı: Piyade kıtaatının hücumu kalkmaları, bir topçu bataryasının atışı, makinelitüfek atışı, geri hizmetler, sıhhiye revirindeki hizmetler, matbahlar-fırınlar, efrada yemek dağıtımı, sıhhiye hamamları, tayyareye top atışı “tayyarenin tavanına isabet ettirilecek şekilde”, gruplar ve fırka karargâhları efrad ve zabitanının toplu resimleri, yol üzerinde seyyar bataryalar, nakliye katarlarının seyir halinde iken sinemaları, menzil postalarının faaliyeti “mektupların dağıtımı”, menzil hizmetleri “yol inşası”.¹³²

3.2.2. Amerika Tabiiyetliler

Mr. Granville Roland Fortescue: Amerika tabiiyetine mensup, Amerika doğumlu, 30 yaşında, “New York Amerika” gazetesi adına Amerika Sefaretinin tavsiyesi ve Nazır Paşa’nın müsaadesiyle “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir. Dersaadet’de Pera Palas’da kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, İngilizce, Fransızca bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi’nde “Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale”dir. Yani “Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale”yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 20 Mayıs 1915 tarihlidir.¹³³

Raymond E. Swing: Amerika tabiiyetine mensup, Amerika doğumlu, 27 yaşında, “The Chicago Daily News” gazetesi adına Amerika Sefaretinin tavsiyesi ve

¹³¹ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 39, Lef: 1-2-4-6-7.

¹³² BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 51, Lef: 1-2-4-6; Con A. Ulrich’in Çanakkale Cephesi’nde Beşinci Ordu Karargâhına gidişi ve orda aldığı fotoğraflar hakkında bilgi için bakınız: Mustafa Selçuk, *a.g.e.*, 88-92.

¹³³ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 22, Lef: 1; BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 60, Lef: 1-3-5-7.

Nazır Paşa'nın müsaadesiyle "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de Kroker Oteli'nde kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. İngilizce, Fransızca, Almanca bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale"dir. Yani "Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale"yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 20 Mayıs 1915 tarihlidir.¹³⁴

Theron J. Damon: Amerika tabiiyyetine mensup, 32 yaşında, "Associated Press of America" ajansı/gazetesi adına Amerika Sefaretinin tavsiyesiyle "Harp Muhabiri/Fotoğrafçı" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. İngilizce bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri / fotoğrafçı olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale"dir. Yani "Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale"yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 25 Nisan 1915 tarihlidir.¹³⁵

George Scheiner: Amerika tabiiyyetine mensup, 35 yaşında, "Associated Press Seyyar Muhabiri ve Daily News" gazetesi adına Pansun? Bey'in tavsiyesi ve Müdür Bey'in emriyle "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de Kroker Oteli'nde kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. İngilizce, Fransızca bilmektedir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale"dir. Yani "Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale"yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 19 Nisan 1915 tarihlidir.¹³⁶ 23 Nisan 1915 tarihli bir başka kayıta da Amerikan tabiiyyetine mensup Associated Press gazetesi muhabiri George Scheiner'in harp muhabiri olarak görev yapmak üzere Çanakkale'ye hareket ettiği ve orada kendisine gereken kolaylığın gösterilmesi hususu üzerinde durulmaktadır.¹³⁷

Mr. Suydam: Amerikan tabiiyyetine mensuptur. 1915 yılı Mayıs-Haziran ayları esnasında Gelibolu harbinde "Harp Muhabiri" olarak hazır bulunup muhabiri olduğu "Brooklyn Eagle" gazetesine makaleler göndermiştir.¹³⁸

Ferdinand Reihl: Amerikan "Boston Post" gazetesi muhabirlerindedir. Çanakkale Cephesi'ni harp muhabiri sıfatı ile ziyaret etmek istemiş, 22 Ocak 1916'da Dersaadet'deki Amerikan Sefareti aracılığı ile bu isteğini Türk makamlarına bildirmiştir. Durum Başkumandanlık makamına arz edilmiştir.¹³⁹ Ancak Ferdinand

¹³⁴ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 21, Lef: 1-3-5.

¹³⁵ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 11, Lef: 1-3-5-7-9-11-12.

¹³⁶ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 9, Lef: 1-2-3-5.

¹³⁷ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 10, Lef: 1-2-3-5-7.

¹³⁸ BOA, HR. SYS, DN: 2323, GN: 47, Lef: 1-3-4.

¹³⁹ BOA, HR. SYS, DN: 2323, GN: 40, Lef: 1.

Reihr'in harp muhabiri olarak cepheye gitmesine müsaade edilmemiştir. Başkumandanlık Vekâleti tarafından 27 Ocak 1916'da Hariciye Nezaretine verilen cevapta, Amerika Sefareti Ataşemiliteri ile Amerika İstasyoneri ve Doktoru Mösyö Hoff ve Bahriye Mülazımı Mösyö Brand ve Gazete Muhabiri Ferdinand Reihr'in Çanakkale'ye gitmelerine şimdilik müsaade edilmeyeceğinin sefarethaneye münasip bir şekilde bildirilmesi istenilmiştir.¹⁴⁰

3.2.3. Avusturya Tabiiyetliler

Siegfried Geyer: Avusturya tabiiyetine mensup, Avusturya doğumlu, 32 yaşında, "Frankfurt Zeitung" ajansı/gazetesi adına "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de Pera Palas'da kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca ve biraz Fransızca bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale"dir. Yani "Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale"yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 20 Mayıs 1915 tarihlidir.¹⁴¹

Doktor Blakon Landavar: Avusturya tabiiyetine mensup, Avusturya doğumlu, 38 yaşında, ".....?" gazetesi adına Avusturya Ataşemiliterinin tavsiyesi ve Bronsard Paşa'nın müsaadesiyle "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de Pera Palas civarında kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, Fransızca, Macarca bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Çanakkale Karargâhı ve mevkii Çanakkale"dir. Yani "Çanakkale Karargâhı ve mevkii Çanakkale"yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 2 Mayıs 1915 tarihlidir.¹⁴²

3.2.4. Bulgaristan Tabiiyetliler

Wanda Zemruska: Bulgar tabiiyetine mensup, Bulgaristan doğumlu, 24 yaşında, "Otro ve Denevnik" gazetesi adına "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de Asmalı Mescid Numara 31'de kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Fransızca, Bulgarca, Romence, Almanca, bilmektedir. Kayıtlarda Zemruska'nın Viyana'da Polonya lisanı ile yayımlanan "Wiedenski Furie Polanski?" gazetesine muhabirlik ettiği bilgisi de yer almaktadır. Madam Zemruska ile birlikte harp muhabiri olarak gelmek isteyen bir başka kişi de Polonyalı Mösyö Sanha olmuştur. Ama onun kabul edilip edilmediğine dair net bir bilgi tespit edilemedi. Zemruska'nın harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Beşinci Ordu Karargâhı ve mevkii Gelibolu"dur. Yani "Beşinci Ordu Karargâhı ve mevkii Gelibolu"yu ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 19 Ağustos 1915

¹⁴⁰ BOA, HR. SYS, DN: 2322, GN: 18, Lef: 1.

¹⁴¹ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 23, Lef: 1-3-6.

¹⁴² BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 17, Lef: 1.

tarihlidir.¹⁴³

3.2.5. Danimarka Tabiiyetliler

Henry Aleksander Hellsen: Danimarka tabiiyetine mensup, 31 yaşında, “Berlingske Tidende” gazetesi adına Danimarka Sefaret-i Seniyyesinin tavsiyesiyle “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir. Dersaadet’de Pera Palas’da kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca ve biraz Fransızca bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi’nde “Beşinci Ordu Karargâhı ve mevkiî Gelibolu”dur. Yani “Beşinci Ordu Karargâhı ve mevkiî Gelibolu”yu ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 5 Mayıs 1915 tarihlidir.¹⁴⁴

3.2.6. İspanya Tabiiyetliler

Javier Buano: İspanya tabiiyetine mensup, Madrid doğumlu, 31 yaşında, “.....? İspanyol gazetesi” gazetesi adına “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir. Dersaadet’de Pera Palas’da kalmaktadır. Musevi dinine mensuptur. Fransızca, İspanyolca, Almanca bilmektedir. Sivil muhabirdir. Kayıtlarda kendisinin harp muhabiri olarak Barcelona’dan geldiği bilgisi de yer almaktadır. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi’nde “Beşinci Ordu ve mevkiî Karargâhı”dır. Yani “Beşinci Ordu ve mevkiî Karargâhı”nı ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 3 Ocak 1916 tarihlidir.¹⁴⁵

3.2.7. İsveç Tabiiyetliler

Niels-Logo-Lenguist: İsveç tebaasından “Schwedischer” gazetesi muhabiri olarak Stockholm Osmanlı Sefiri ve Alman Sefirinin tavsiyesi ile “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir. Fotoğrafi bulunmadığı için kendisine ileride fotoğraflı vesikasıyla değiştirilmek üzere bir vesika verilmiştir. Harp muhabiri sıfatıyla Çanakkale’ye gitmesine izin verilmiştir. Harp muhabiri olarak cepheye gitmesine izin verilen tarih 30 Nisan 1915’dir. Kendisi daha önce de İstanbul’da bulunmuş, şimdi de İsveç gazetelerine haber yapmak vazifesi ile görevli bulunup bu sayede İtilaf Devletleri tarafı ve bilhassa Rusya aleyhine haber yapacağını beyan etmiştir.¹⁴⁶

Otto Broman: İsveç Sefareti Ataşesi’dir, İsveç tabiiyetine mensuptur. Kendisine Beşinci Ordu harp bölgesini ziyaret etmesi için müsaade bulunulmuştur. Bunun içinde Çanakkale’ye gitmesine Çanakkale ve Beşinci Ordu muntkasını gezmesine izin verilmiştir. Kendisine iznin verildiği tarih 20 Ağustos 1915’dir. İsveçli Sahil Yüzbaşılardan Mösyö Otto Broman’a İstanbul şehri dâhilinde de yasak bölgelerden başka yerlerde 20 Ağustos 1915 tarihinden 29 Ağustos 1915 tarihine kadar manzara fotoğrafı alması için müsaade edilmiştir. 29 Ağustos tarihinde almış olduğu fotoğraf camlarıyla filmleri, birer kıta kâğıda

¹⁴³ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 41, Lef: 1-3-5-7-9-11.

¹⁴⁴ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 18, Lef: 1-3-4-5.

¹⁴⁵ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 55, Lef: 1-2-3-5-7.

¹⁴⁶ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 12, Lef: 1-3-5.

çıkarılmış resimleri mühürlenmesi için Karargâh-ı Umumi İstihbarat ve Matbuat Şubesine getirecekti. Yine bir diğer kayda göre de Otto Broman'ın "Çanakkale'yi ve Beşinci Ordu mıntıkası"nı ziyaretine müsaade edilmiştir. Bu harp bölgesinde gezerken kendisine yardımda bulunulacak, karargâhından yanında bulundurulacak zabitin nezareti altında müsaade edilecek mevki ve manzaraların fotoğraflarını çekecek, çektiği fotoğrafları camları ile birlikte Karargâh-ı Umumi İkinci Şube'ye ibraz edecekti.¹⁴⁷

Le Capitaine H. Hedendahl: İsveç tabiiyetine mensup, İsveç doğumlu, 38 yaşında, "İsveç 19. Alay Piyade Yüzbaşısı" ajansı/gazetesi adına Liman Paşa ve Bronsard Paşa'nın müsaadesiyle "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de İsveç Sefarethanesinde kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, İsveççe, Fransızca bilmektedir. Piyade Yüzbaşısı rütbesine sahip askeri muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Beşinci Ordu ve mevkii Karargâhı"dır. Yani "Beşinci Ordu ve mevkii Karargâhı"nı ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 19 Ağustos 1915 tarihlidir.¹⁴⁸

Kapten Thore Fevrell: İsveç tabiiyetine mensup, İsveç doğumlu, 35 yaşında, "İsveç Bahriye Zabitanından" ajansı/gazetesi adına Stockholm Sefaret-i Seniyyesiyle Hariciye Nezareti Celilesinin tavsiyesiyle "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Dersaadet'de Pera Palas'da kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, İsveççe, Fransızca bilmektedir. Yüzbaşı rütbesine sahip askeri muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale"dir. Yani "Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı Karargâhı ve mevkii Çanakkale"yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 17 Haziran 1915 tarihlidir.¹⁴⁹

Yüzbaşı Fevrell'in harp muhabiri olarak orduya katılması için Stockholm Sefaret-i Seniyyesi tarafından Hariciye Nezaretine ve Başkumandanlık Vekâleti Celilesine 1 Mayıs 1915'de bir tahrirat gönderilmişti. Bu tahrirat ile birlikte İsveç Telgraf Ajansı Müdürü Mösyö "F.J.T. Eklund" tarafından Sefaret-i Seniyyeye yazılan bir kita mektupta gönderilmişti. Tahriratta şöyle deniliyordu:

Anlaşılaçağı üzere İsveç donanmasına mensup zabitanın birinin Çanakkale Savaşı'na mezkûr ajansa ait hususi muhabir sıfatı ile gönderilerek harp harekâtını takip etmesi arzu olunmakta, bu hususta yetkili makamlardan izin istenilmektedir. İsveç Telgraf Ajansı'nın Alman ve Avusturya Macaristan harplerinde dahi muhabiri bulunmakta ve muhabirlerin gönderdikleri raporlar mezkûr ajans vasıtasıyla bütün İsveç gazetelerinde yayımlanmaktadır. İsveç efkâr-ı umumiyesi bir İsveçlinin mütalaa ve yazılarına yabancı bir muhabirin tebligatından daha fazla itimat etmektedir. Bundan dolayı Hükümet-i Seniyye ve Osmanlı milleti hakkında doğru

¹⁴⁷ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 43, Lef: 1-3-7-9-15-17-19.

¹⁴⁸ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 42, Lef: 1-3.

¹⁴⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye 2. Şube (DH. EUM. 2. Şb), Dosya No (DN): 6, Gömlek No (GN): 54, Lef: 1-3; BOA, HR. SYS, DN: 2410, GN: 48, Lef: 1.

haberler yapabilmesi maksadı ile mezkûr ajansın Çanakkale'ye göndermeyi arzu ettiği muhabirin harp harekâtını takibine müsaade olunması uygun olacaktır. Harp muhabiri olarak gönderilmek istenilen kişi İsveç donanması zabitanından Yüzbaşı Fevrell'dir. Kendisi iki sene önce de Hükümet-i Seniyyeye dâhil olmak için Sefaret-i Seniyyeye müracaat etmiş ise de zemin ve zaman müsait görülmemiş olduğundan ve aynı talepte bulunanların yoğunluğundan dolayı isteğini uygun görmemiştik. Ancak şimdi onun adına referans olan Mösyö Eklund itibar edilecek bir zat olduğu gibi idare etmekte olduğu "Telgraf Büro"da İsveç'in ciddi ve tarafsız ajansdır. Tarafsızlığından ve Almanya ile müttefiklerine karşı tutumundan dolayı sık sık Almanya ve Avusturya Sefaretlerinde görülmektedir. Bu yüzden Yüzbaşı Fevrell'in Dersaadet'e azimetine müsaade buyurulması kanaatindeyim. Hakkındaki bu olumlu kanaatten dolayı Yüzbaşı Fevrell'in harp muhabiri olarak orduya iltihakı kabul edilmiş ve kendisine olumlu cevap verilmiştir.¹⁵⁰

Daha sonraki tarihlerde İsveç'te Stockholm Sefaret-i Seniyyesine müracaat ederek harp muhabiri olarak Osmanlı Devleti'ne gelmek isteyenlerde olmuştur. 10 Şubat 1916'da Stockholm Sefaret-i Seniyyesinden Hariciye Nezaretine gönderilen yazıda İsveç Telgraf Ajansının Türkiye'ye muhabir göndermek istediği arzusu bildirildi. Yazıya göre İsveç Telgraf Ajansı Müdürü Mösyö Eklund, Sefaret-i Seniyyeden Yüzbaşı Lundberg'in harp muhabiri olarak Türkiye'ye kabulünü rica etmişti. Yüzbaşı Lundberg, Sefaret-i Seniyyeyi de ziyaret etmişti. Kendisi üç yıl İran'da jandarma zabıtlığı görevi ile çalıştığını, bu vesile ile Azerbaycan Türklerinin İran'ın en işe yarar unsuru olduğuna kanaat getirdiğini, o zamandan beri Türklere muhabbet beslediğini ve bilhassa son savaş dolayısı ile muhabbet ve iyi niyetinin artmış olduğunu belirtmişti. Maksadının ise Osmanlı Devleti'ndeki harp cephelerini ziyaret etmek ve intibalarını yazmak olduğunu ifade etmişti. Kendisi bilhassa Irak Cephesi'ne gitmeye amade olduğunu da söylüyordu.¹⁵¹ Ancak İsveç Telgraf Ajansının Lundberg'i harp muhabiri olarak Türkiye'ye gönderme isteği yetkili Türk makamları tarafından kabul edilmedi.¹⁵²

Graf Pirjer Morner: İsveç tabiiyetine mensup, İsveç doğumlu, 48 yaşında, ".....? gazetesi" gazetesi adına Bronsard Paşa Hazretlerinin müsaadesiyle "Harp Muhabiri" olarak kabul edilmiştir. Protestan mezhebine mensuptur. İsveççe, Almanca, bilmektedir. Sivil muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi'nde "Beşinci Ordu ve mevkii Karargâhı"dır. Yani "Beşinci Ordu ve mevkii Karargâhı"nı ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 21 Eylül 1915 tarihlidir.¹⁵³

3.2.8. İsviçre Tabiiyetliler

Hans Rave: Türkiye ve 1914-1915 Harb-i Umumisi konulu Avrupa ve Amerika'da sinematograflarla konferanslar vermek düşüncesi ile İstanbul ve harbin

¹⁵⁰ BOA, DH. EUM. 2. Şb, DN: 6, GN: 54, Lef: 6-11-13; Kaptan Thore Fevrell'in görevlendirilmesi ve cepheye gidişi hakkında ayrıca bakınız: Evren Küçük, *Türkiye-İsveç İlişkileri (1914-1938)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2017, s. 69-74.

¹⁵¹ BOA, HR. SYS, DN: 2417, GN: 58, Lef: 1.

¹⁵² BOA, HR. SYS, DN: 2417, GN: 58, Lef: 3.

¹⁵³ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 47, Lef: 1.

cereyan ettiği yerlerden fotoğraflar almak maksadı ile 11 Ocak 1915’de Zürih’ten Hariciye Nezaretine bir mektup göndermiştir. Bu telgrafında, gelecek sene “Türkiye ve 1914-1915 Harb-i Umumisi” hakkında Avrupa ve Amerika’da sinematograflar göstermek, konferanslar vermek düşüncesinde bulunduğumdan bunun için İstanbul’da ve harbin cereyan ettiği mahalde fotoğraflar alıp alamayacağımı ve alabilecek isem ne gibi şartlar dâhilinde bu fotoğrafların alınabileceğinin bildirilmesini rica ederim demekteydi.¹⁵⁴ Yazıya ne gibi bir cevap verildiği bilinmese de İsviçre’den de Osmanlı Devleti sınırları içerisinde cereyan eden Harb-i Umumi’yi izlemek isteyen harp muhabiri ve fotoğrafçıların olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.9. Macaristan Tabiiyetliler

Etienne Stefan Robai: Macaristan tabiiyetine mensup, Macaristan doğumlu ve 39 yaşında, “Budapesti Hirlep” gazetesi adına Hariciye Nezareti Celilesi Viyana Sefareti Seniyyesi ve Macaristen eski Başvekilinin tavsiyesiyle “Harp Muhabiri” olarak kabul edilmiştir. Dersaadet’de Beyoğlu Mağaza Sokağı Numara 2’de kalmaktadır. Protestan mezhebine mensuptur. Almanca, Macarca, Fransızca bilmektedir. Sivil-Doktor muhabirdir. Harp muhabiri olarak bulunmasına müsaade edilen birliklerden ilk gideceği yer Çanakkale Cephesi’nde “Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale”dir. Yani “Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanlığı ve mevkii Çanakkale”yi ziyaretine müsaade edilmiştir. Buraya gitmesi ile ilgili Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti tarafından kendisine verilen ruhsatname 20 Mayıs 1915 tarihlidir.¹⁵⁵

Doktor Mösyö Etienne de Dubai: Harbiye Nezaretinin hususi müsaadesi ile Çanakkale Cephesi’ne harp muhabiri sıfatı ile gitmiş, Peşte’de yayımlanan “Tarsaşap” risalesinin sahibi ve başyazarıdır. Savaş sırasında gördüklerini, kendi müşahedelerini “Türkler” isimli bir kitapta kaleme almıştır. Kitabın Harbiye Nazırı Enver Paşa’ya takdim edilmesini Başşehbenderlikten istemiştir. Başşehbender de durumu 27 Mart 1917’de Hariciye Nezaretine arz etmiştir.¹⁵⁶

Sonuç

Harp muhabirliği, harp fotoğrafçılığı ve sinematografçılık gibi meslekler, savaş dönemlerinde halkın bilgilendirilmesi, kamuoyu oluşturulması açısından oldukça önemlidirler. Bu mesleklerin ilk olarak ortaya çıkmaya başladığı dönemler 19. yüzyılın ortaları yani 1850’li yıllardır. Özellikle Kırım Savaşı döneminde günümüzdeki çağdaş harp muhabirliğinin temelleri atılmıştır. Yine bu dönemde harp fotoğrafçılığına dair gelişmeler de olmuş. Harp cephelerinden sinema alınması işi de daha sonraki dönemlerde gelişmeye başlamıştır. Aslında harp muhabirliği, harp fotoğrafçılığı, sinematografçılık meslek grupları olarak birbirlerine yakındırlar. Üçü de tehlikeli ve eğitim gerektiren birer meslek grubudur. Durum böyle olunca üç meslek grubu üyelerinin harp bölgesinde belirli kurallara uymaları, can güvenlikleri ile ilgili riskli durumları sürekli göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Bunun

¹⁵⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR. TO), Dosya No (DN): 546, Gömlek No (GN): 52, Lef: 1-2.

¹⁵⁵ BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 20, Lef: 1-3-5.

¹⁵⁶ BOA, HR. SYS, DN: 2432, GN: 104, Lef: 1-3.

için belirli eğitimden geçirilmeleri oldukça önemli bir husustur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında gerek diğer devletlerde gerekse Osmanlı Devleti'nde savaş cephelerinde harp muhabirleri, harp fotoğrafçıları ve sinematografçılar cephelere gitmişlerdir. Osmanlı Devleti de kendi savaştığı cephelere giden harp muhabirleri, fotoğrafçılar ve sinematografçıların cephede ki hareketlerini düzenlemek, onları kontrol altında tutabilmek için belirli çalışmalar yapılmıştır. Talimatnameler hazırlanmıştır. Her bir meslek grubu için ayrı ayrı talimatname hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Talimatnameler genel olarak bu mesleği icra edenlerin nasıl ve ne şekilde hareket edecekleri, cephede hangi haberleri, hangi fotoğrafları, hangi sinemaları alacakları gibi konuları içermektedir. Bu gibi hususlara dikkat edilmesi savaştaki gizlilik, iç güvenlik vs. konuları açısından da önemli idi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerin hemen hepsine harp muhabiri ve fotoğrafçı gitmiştir. Ancak her cepheye aynı sayıda ya da oranda giden olmamıştır. Savaş sırasında en çok Çanakkale Cephesi'ne harp muhabiri, fotoğrafçısı ve sinematografçı gitmiştir. Gittikleri cephelerde çalıştıkları ajans veya gazete adına harbi anlatan haberler yapmış, fotoğraflar ve sinema filmleri almışlardır. Savaş esnasında cepheye gidenlerin çoğunluğu yabancı uyruklulardan oluşmuştur. Yine Osmanlı Devleti tarafından da cephede resmî olarak çalıştırılan fotoğrafçı ya da sinematograf olmuştur.

Savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerde tespit edilebilen otuza yakın yerli ve yabancı harp muhabiri, fotoğrafçısı ve sinematografçı bulunmuştur. Tabii tespit edilemeyen kişiler de varsa bunların sayısı daha da artacaktır. Metin içerisinde verilen isimler sadece arşiv kayıtlarında harp muhabiri, fotoğrafçısı ve sinematografçı ruhsatı alıp gidenlerdir. Bunların sayısı detaylı bir çalışmada daha da fazla çıkacaktır.

Osmanlı Devleti harp muhabiri, fotoğrafçısı ve sinematografçı olarak savaştığı cephelerde harbi izlemek isteyenlerin isteklerini belirli şartlarda kabul etmiştir. Ancak yukarıda bir iki örnekle verildiği üzere kabul etmediği kişilerde olmuştur.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Doğu, *Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.*
- AYVAZOĞLU, Beşir, *Edebiyatın Çanakkale'yle İmtihanı Arıburnu ve Seddülbahir'de On Gün*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015.
- BABACAN, Hasan, *Mehmed Talat Paşa (1874 - 1921)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2005.
- BADEM, Candan, "Amiral Adolphus Slade'in Osmanlı Donanmasındaki Hizmetleri ve Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Gözlemleri", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Mecmuası*, c. 21, S. 1, 2011, s. 115-140.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, III/I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

- BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, II/IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- BEŞİKÇİ, Mehmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- ÇUBUKÇU, Fevzi Mete, *Türkiye'de Bir Uzmanlık Alanı Olarak Savaş Muhabirliği: Irak Savaşı Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- DURMUŞ, Mitat, “Çanakkale Şiirleri Bağlamında Millî Romantik Duyuş Tarzı”, *Uluslararası Çanakkale Kongresi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi-Çanakkale Vakfı-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 17-18-19 Mart 2006, Çanakkale I (Savaşı ve Tarihi) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, Kültür A.Ş. Yayınları İstanbul, 2006, s. 385-393.
- ELİTOK, Alper, *Savaş Fotoğraflarının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi ve Zaman İçindeki Değişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- FIRAT, Nazım Serhat, *Savaş Fotoğraflarının Kullanımı Bağlamında Propaganda ve Manipülasyon*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Harb Mecmû'ası (Kasım 1915-Haziran 1918)*, Çeviriyazı: Faruk Önal, Selman Soydemir, Kemal Erkan, Ahmet Temiz, Ömer Faruk Yılmaz, Ahmet Uçar, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.
- <http://www.byegm.gov.tr/turkce/harpmecmuasi> (ErişimTarihi: 05.08.2016).
- KÜÇÜK, Evren, *Türkiye-İsveç İlişkileri (1914-1938)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2017.
- KOCATEPE, Atalay, *Silahlı Çatışma Hallerinde Basın, Medya-Asker İlişkileri ve Harp Muhabirleri*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2008.
- KOÇAK, Ali, *Türkiye'de Savaş Muhabirlerinin Çalışma Ortamları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- KOLOĞLU, Orhan, *Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918 Zaferi Nihai'den Tam Teslimiyete*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000.
- Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, I*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 130, İstanbul, 2013.
- ÖĞÜN, Tuncay, Alfina SİBGATULLİNA, “Türklerin ve Rusların Gözüyle 100'üncü Yılına Giderken Karadeniz Baskını ve Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'na Girişi”, *History Studies*, Vol. 5, Issue: 6, November 2013, s. 89-111.
- ÖZTÜRK, Mustafa, “93 Harbinde Rus Gazeteciler ve Faaliyetleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2012, S. 27, s. 25-37.
- SABİS, Ali İhsan, *Harp Hatıralarım, I. Dünya Harbi*, c. 1, Nehir Yayınları, İstanbul, 1991.
- SELÇUK, Mustafa, “Birinci Dünya Savaşı Sürecinde Harbiye Nezareti'nin ‘Çanakkale Kahramanlığını Yaşatma’ Amaçlı Faaliyetleri”, *Avrasya*

İncelemeleri Dergisi, 1/2, 2012, s. 195-241.

SELÇUK, Mustafa, *Çanakkale Seferberliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.

ŞAKİR, Ziya, *Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik?*, Muallim Fuat Gücüyener Anadolu Türk Kitap Deposu, İstanbul, 1944.

ULU, Cafer, “Çanakkale Muharebeleri Sırasında Basının Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Harp Mecmuası Örneği”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Y. 10, Bahar 2012, S. 12, s. 61-83.

Arşivler

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi
Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Gazeteler

İkdam

Tanin

Numro 27.
Muhabirlere Orduya İltihak Ruhsatnamesi
Fotoğraf Mahalli

Eşkâli		
Boy: Kısa		
Renk: Beyaz		
Sakal: Matrûş		
Bıyık: Az		

Tabiiyeti	Osmanlı
Sinn	25
Hangi Ajans Veya Gazeteye Mensup Olduğu	Tanin
İsmi	Uşakizâde Ali Ekrem
Mezhebi	İslam
Mahalli İkameti	Dersaadet
Mahalli Tevellüdü	Dersaadet
Rütbesi	Sivil
Pasaport veya Tezkere Numrosu	
Bildiği Lisanlar	Türkçe
Mülâhazat	Tanin İdarehanesinin Tasdiknamesiyle Polis Müdüriyetinin Tasdik-i Şifahiyesi ile

Fotoğraf ile alâmet-i fârikası ve muktezi ma'lûmâtı bâlâda derc olunan **Uşakizâde Ali Ekrem** Efendi'nin hüsn-i hâl ashâbından olduğu ve harp muhabirleri hakkındaki talimatın münderecatına vakıf olarak bermucibince harekete muvâfakat göstermiş olduğundan **Gelibolu** orduya gazeteci, fotoğrafçı olarak iltihakına bir mahzur olmadığını müşîr iş bu tasdiknamenin nüsha-i saniyesi tanzim edilmiştir. 6 Mayıs 1915

Muhabir-i mûmâileyhin gezebilmesine müsaade edilen kıtaâtından ilk gidebileceği kıta **Beşinci Ordu** ve mevkii **Gelibolu** olup iş bu mevkiden mukaddem başka yere gittiği takdirde mevkii mezkûr kumandanlığından derdest edilerek tahtelhıfz Karargâh-ı Umumiye izamı lazımdır.

21/C/1333 - 23 Nisan 331 - 6 Mayıs 1915

Muhabir-i mûmâileyhin iş bu iltihak ruhsatnamesi tasdik olunur.

21/C/1333 - 23 Nisan 331 - 6 Mayıs 1915

Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Reisi V. BRONSARD

حرب فوٹوگرافچارینه مخصوص رخصتنامه در

اشخاص	
بوی :	آدره
رتب :	نصرت
صناعت :	انصره
پیش :	ع
علامت فارقه :	نورمه

تاریخ	سن	هائیکو شرکتہ منسوب ایڈیٹی ویا راسای بولندینی	اسمی	مذہبی	عمل تولدی	بیا پورط ویا تذکرہ نومروسی	بیلدینک لسانگر	معلومات
الماء	مع	المهوشه جاسم لورینج	زور زوریت	رستہ	لاصیغ	۷۶۵	الماء	

حامل رخصتنامه، بروجہ تمامات کزہ بیلسنه مساعده ایڈیان محالردن ماعدا برزده کورولورسه دو حال او محله کی
موقع قوماندانی طرفندن درست ایڈیله رک مأمور مخصوص ایله قرارکاه عمومی به اعزام وتسامیم ایڈیله جکدر سیل کریم

اشبو رخصتنامه تصدیق اولتور

قرارکاه همومی ارکان حربیه رئیس

V. Bronard

Ek 2. Harp Fotoğrafçılara Mahsus Ruhsatname
(BOA, DH. EUM. VRK, DN: 25, GN: 39, Lef: 1.)

Harp Fotoğrafçılarına Mahsus Ruhsatnamedir

Eşkâli	
Boy: Orta Renk: Buğday Sakal: Uzun Bıyık: Uzun Alâmet-i Fârika: Yok	

Tabiiyeti	Alman
Sinn	40
Hangi Şirkete Mensup Olduğu veya Resmenmi Bulunduğu	Illustirte Zeitung Leipzig
İsmi	George Leberhat
Mezhebi	Protestan
Mahalli İkameti	Leipzig
Mahalli Tevellüdü	Dersaadet
Pasaport veya Tezkere Numrosu	745
Bildiği Lisanlar	Almanca
Mülâhazat	

Hamili ruhsatname bermucib-i talimat gezebilmesine müsaade edilen mahallerden maada yerlerde görülürse derhal o mahaldeki mevki kumandanlığı tarafından derdest edilerek memur-i mahsus ile Karargâh-ı Umumiye izam ve teslim edilecektir.

25/N/1333 - 24 Temmuz 331 - 6 Ağustos 1915

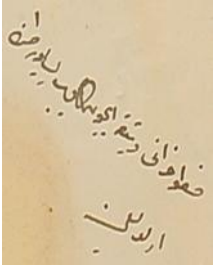

İş bu ruhsatname tasdik olunur.

25/N/1333 - 24 Temmuz 331 - 6 Ağustos 1915

Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Reisi V. BRONSARD

 <p>Uşakizâde Ali Ekrem Bey</p>	 <p>Hüseyin Kâzım Efendi</p>	 <p>Ebuzziyazâde Velid Bey</p>
 <p>Kalcızâde Mehmet Agâh Efendi</p>	 <p>Edward Kay Mygind</p>	 <p>Dr. Karl Vol Moeller</p>
 <p>Herr Dr. M. Grundwald</p>	 <p>Doktor Harry Furnuer</p>	 <p>Wilhelm Schwedler</p>
 <p>Wilhelm-Diedrich Von Der Schulenburg</p>	 <p>Maks Hervell</p>	 <p>JULIUS HIRSCH KRIEGBUCHHÄNDLER MIT SEINER FACHLIT. REICH PRÄZIS. ZUTRAG. BERLIN-LEHNHARDT. LEIPZIG: VONDERSCHEIDEN & CO.</p> <p>Julius Hirsch</p>

 <p data-bbox="229 487 414 515">George Leberhat</p>	 <p data-bbox="485 480 715 535">Mr. Granville Roland Fortescue</p>	 <p data-bbox="777 484 988 511">Raymond E. Swing</p>
 <p data-bbox="227 862 416 889">Theron J. Damon</p>	 <p data-bbox="510 857 691 884">George Scheiner</p>	 <p data-bbox="791 857 975 884">Siegfried Geyer</p>
 <p data-bbox="240 1208 402 1263">Doktor Blakon Landavar</p>	 <p data-bbox="498 1190 703 1217">Wanda Zemruska</p>	 <p data-bbox="783 1203 982 1257">Henry Alexander Hellsen</p>

 <p>Javier Buaeno</p>	 <p>Otto Broman</p>	 <p>Le Capitaine H. Hedendahl</p>
 <p>Kaptén Thore Fevrell</p>	 <p>Graf Pirjer Morner</p>	 <p>Etienne Stefan Robai</p>

Ek 3. Harp Muhabirleri, Fotoğrafçıları ve Sinematografçılara Ait Fotoğraflar